

Forum for Samtidshistories Intervjuprosjekt

Utskrift av intervju med

Arvid Johanson

24. januar 2007

Intervjuere:

Trond Bergh

Knut Einar Eriksen

Einar Lie

Transkribert av

Inger Hilde Killerud

Forum for Samtidshistorie
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Universitetet i Oslo
August 2010

Eriksen: Kort om dere selv før vi går i gang.

Lie: Jo, det kan vi gjøre, så får vi prøvd mikrofonen også. [Latter] Ja, jeg er professor i økonomisk historie her og har drevet med en del forskjellige ting som er knyttet til nyere norsk økonomisk historie. Spesielt relevant for dette, kanskje, er at jeg skrev ett bind av Norsk Hydros historie, som handler om selskapets siste tredjedel, hvor det er mye olje og gass og slike ting, altså energi. Og så driver jeg nå for tiden med Finansdepartementets historie etter 1965, hvor det er mye interessant både på 1960-tallet og 1970-tallet i forbindelse med økonomisk-politiske opplegg som jeg tenkte vi skulle komme litt tilbake til.

Johanson: Ja, ja.

Bergh: Ja, jeg har vært mye opptatt av norsk etterkrigshistorie gjennom den tiden jeg har vært historiker, og kanskje spesielt av arbeiderbevegelsen. Jeg var med på seksbindsverket ”Arbeiderbevegelsens historie”, som kom for et par tiår siden. Ellers har jeg vært litt opptatt av industri- og næringslivshistorie også, og var for et par år siden med på et veldig spennende prosjekt om Orklas historie, for eksempel.

Johanson: Ja, ja.

Bergh: Og Knut Einar Eriksen og jeg har jo også snust litt på de hemmelige tjenestene og skrev et par bøker om det for noen år siden da det blåste som verst. Og apropos å blåse – jeg holder nå på å skrive LOs historie fra 1970 og fram til i dag, så jeg har jo fått litt av hvert å tygge på da. [Latter]

Johanson: Ja, ja.

Bergh: Så det er kort litt om mine hovedinteresser som historiker.

Johanson: Du har vel en del om Yngve Haagensen da, som jeg jo kjenner veldig godt.

Bergh: Ja, ikke minst.

Eriksen: Og jeg er daglig leder av Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek og overtok den stillingen etter Trond Bergh, og det har jeg vært siden 1999. Jeg har arbeidet mest med forsvars- og utenrikspolitikk, men også med noe internasjonal historie. Den tiden jeg var i Tromsø, var jeg ansatt som professor der. Så skrev jeg også om norsk minoritetspolitikk overfor samer og kvener. Jeg ser jo at din mor antageligvis er kven?

Johanson: Nei, det er hun ikke. Min bestefar var fra et sted – når vi skal snakke om det – utenfor Åbo. Han var sjømann. Så han gifta seg med min bestemor da, så ja, vi var som alle i Halden med svenske røtter, men bodde der. Jeg vet ikke, men det betyr vel ”nes”, egentlig, Niemi?

Eriksen: Nes, ja. [pause] Men da tror jeg vi går i gang, og da er et naturlig første spørsmål: Du kom jo veldig tidlig inn i politikken. Hva var bakgrunnen for at du så tidlig engasjerte deg politisk?

Johanson: Ja, for det første tilhørte jeg den generasjonen som ble voksen med frigjøringa. Og vi var veldig opptatt av at nå skulle vi bygge et bedre samfunn, nå skulle vi få bort mye av det gamle urettferdigheten og dette her. Og da var det jo ønsket om å få til en radikal omlegging. Faren min var, som det står i dokumentet her, sjømann og dekksmann, og hans bror dannet Arbeiderpartiet på svensk side av grensen, så jeg kom jo inn i det miljøet med en gang, kan du si, og fant meg til rette. Det var vel med meg som med mange andre i 1945, at vi vippta litt mellom Kommunistpartiet og Arbeiderpartiet, men for min del ga det seg fort. Så det var i grunnen det som var bakgrunnen. Jeg hadde et visst miljø, og ikke bare med fars side, men det var sterkest, og da jeg bodde i industridelen av Halden, var det jo omtrent bare Arbeiderpartiet hele veien. Så jeg falt naturlig inn i det mønsteret der. Jeg vet ikke hvor mye jeg skal gå inn på det, for på skolen der jeg gikk, var det selvfølgelig annerledes. Gymnaset den gangen var jo for dem som tilhørte et høyere sosialt sjikt. Så krigen var jo også med og dannet et nytt mønster, for da hadde folk litt mer penger til å bruke til undervisning. De kunne jo ikke bruke det til klær eller reiser eller sånne ting. Men hadde du penger, kunne du komme inn der. Og det var bakgrunnen for at jeg kom inn på gymnaset. Faren min rista på hodet og skjønnte ikke dette her, men jeg hadde noen tanter som hjalp meg inn på gymnaset. Så det var kanskje i litt for mange ord et svar på det spørsmålet.

Eriksen: Og deretter, så var det AUF og journalistikk?

Johanson: Ja, riktig. Jeg var russeformann i 1947 og hadde jo mine interesser på venstresiden. Selv om jeg var svak i matematikk og sånne ting, så var det jo dette med norsk og historie som jeg var opptatt av. Jeg ble så korrekturleser i Halden Arbeiderblad sommeren 1947, og da var jeg jo begynt på den veien, og jeg var på møter i Halden arbeiderungdomslag. Så dermed var jo åpningen både for yrkesretningen, med journalistikk, og for den politiske med AUF.

Eriksen: Og da kom du kanskje også inn i NATO-debatten i 1948/49?

Johanson: Ja, det gjorde jeg. I det momentet der var jeg lokalredaktør for Sarpsborg Arbeiderblad i Rakkestad, og der diskuterte vi veldig mye dette med NATO. Jeg var jo veldig i tvil, og det tror jeg var noe som gjaldt over det hele. Jeg husker at han fra Rakkestad kom tilbake fra landsmøtet. Da gjøv vi løs på ham, vi syntes at dette var gått for langt, dette at vi skulle bli med der. Men vi var også i en viss tvil som gjorde seg gjeldende på det punktet der, det må jeg nok si. Men inne i debatten, ja. Det var vi, det var sterk debatt om det.

Eriksen: Og Nils Hønsvald, var han allerede redaktør for Sarpsborg ...?

Johanson: Han var redaktør for Sarpsborg Arbeiderblad og satt på presidentplassen i Stortinget og skrev ledere, det var ikke bare Hambro som gjorde det. Han var jo partiets tjener, kan du si, og var veldig lojal overfor de retningslinjene som var ført opp. Ja, han var den bastionen som var i Østfold. Mange har litt blandede følelser for ham, fordi han var litt buldrete av seg og sånn, men jeg satte stor pris på ham. Kom du innpå ham, var han veldig beskjeden og kunnskapsrik, så jeg satte stor pris på ham.

Eriksen: Hvordan vil du karakterisere aktiviteten i AUF i din periode?

Johanson: Ja, sammenlignet med nå var den jo voldsom, rett og slett. Det må jeg si. I det som i dag er Halden kommune, var det vel en seks–sju ungdomslag. Ikke alle var like aktive på samme tid, men det var en veldig oppslutning om det, og vi hadde møter annenhver mandag kveld i et forferdelig gammalt lokale i et gammalt og utslitt Folkets hus. Men der hadde vi da møtene våre og avslutta med broderingen og sang Internasjonalen. Så gikk vi på jernbanestasjonen og så at utenlandstoget kom. For da sprang de av og skulle ha kaffe i Halden før de skulle videre med sovevogna. Det var den store opplevelsen.

Bergh: Får jeg bare spørre: Både som journalist og ung politiker – vi var innom NATO – var det andre områder av politikken som engasjerte deg spesielt i denne tidlige perioden?

Johanson: Ja, det hang jo litt igjen, da. Med skolen og alt dette der, det var liksom mer ideologiske ting, det var vel i grunnen det som opptok oss da, og diskusjonsmøter med Høyre om samfunnet og dette her. Og vi skulle jo gjennomføre sosialismen da. Jeg husker – Halden AUL hadde egen hytte utafor byen, og da hadde vi en studiesirkel. Et av spørsmålene vi skulle ta stilling til, var om nå da vi hadde vunnet valget i 1949, så skulle vi ikke slippe løs noen flere valg. Nå skulle vi rotfeste sosialismen i Norge, og det var et av spørsmålene. Nå svarte vi nei på det spørsmålet, da, men at det i det hele tatt var oppe! Det var jo litt spesielt.

Eriksen: Det står jo om deg i dette skriftet at du var den yngste stortingsrepresentanten siden 1814.

Johanson: Ja. Jo –

Eriksen: Hva var bakgrunnen for at du kom så tidlig inn i en slik posisjon?

Johanson: Jo, det tror jeg jeg skal si. Jeg var i Rakkestad da, i 1949, og var veldig med i ungdomslaget i Rakkestad. I 1952/53 var jeg på Journalistakademiet, og så skulle de ha en ungdom inn fra Østfold. Da var det Rakkestad som foreslo meg inn på lista, og det gikk AUF i Østfold inn for. Ved nominasjonen i 1953 fikk de da gjennomslag for at jeg skulle være ungdomskandidat. Nå var det at den som var ungdomskandidat da, han var jo i steinalderen, syntes vi, han var rundt 40 år. Så han vant med en liten margin overfor meg. Det var et nokså spennende nominasjonsmøte, men da kom jeg inn som første varamann. Så det var virksomheten i AUF og også det gjennom pressen og det å være kjent i en annen by, i et annet distrikt enn i Rakkestad og Indre Østfold, enn i Halden, som gjorde det. Og da slo man i Halden til og ga avkall på at den daværende ordføreren skulle være kandidaten. For de mente at det var større sjanse med meg, for jeg skulle bli ungdomskandidat.

Eriksen: Men du kom jo inn, var det ved neste korsvei? I alle fall første gang du møtte, var som varamann i 1956?

Johanson: Ja, jeg var så heldig at jeg fikk et stipendium og kom til Fircoft College for Working Men i Birmingham. Det var i 1954, og jeg kom jo ikke – det var ikke så vanlig med varamenn den gangen, så det første året var det jo ingen av Arbeiderpartiets fem som var ute av stortingsbygningen, for å si det sånn. Så første gang ble da i 1954, men da var jeg i England, som sagt. Og jeg kom tilbake igjen i 1957 og ble satt opp igjen da, og da skjedde det som jo var helt uvanlig, at vi fikk til en ordning hvor Østfold skulle deles inn i fem distrikter. Det er jo det vi har, og det ble vedtatt på nominasjonsmøtet. Dermed representerte jeg da Halden og kom inn på femteplass. Men da ble jo to sparka ut, får jeg si, nemlig Karl H. Karlsen i Tune, og Arthur Arntzen i Borge og Fredrikstad. De måtte da ut, og det hang nok veldig i. Det var lenge før jeg og Karl H. Karlsen kom på talefot, og det varte også lenge før jeg og Arthur Arntzen kom på talefot, for det gikk veldig inn på ham.

Eriksen: Hvordan opplevde du Stortinget på 1950- og 1960-tallet som en svært ung representant og som en av Gerhardsens såkalte ”sølvgutter”?

Johanson: Da hadde jo Arbeiderpartiet flertall, så – for å sitere Hønsvald – vi var på Stortinget for å banke gjennom regjeringens forslag. Det var begrensningen. Men jeg må si at jeg slapp til mye, fordi jeg var den yngste da i Arbeiderpartiets gruppe og den yngste på hele Stortinget. Det var liksom som en blomst i knappullet at de hadde unge med seg i Arbeiderpartiet. Så de fikk gitt plass til meg på mange områder, og jeg kom i finanskomiteen. Om jeg kan si litt om det, så var jeg jo litt engstelig for det, da, for der satt alle folk med Willoch, med sin skarpe hjerne, Bernt Ingvaldsen, som industrimann, Paul Ingebretsen var Venstre, som var veldig godt inne i sånne saker, Ole Rømer Sandberg fra Senterpartiet, som jo hadde bakgrunn i Bondelaget og alt dette der, og Knut Toven fra Kristelig Folkeparti. Men det var en trøst for meg at Emil Løvlien – nå tenker jeg ikke på det politiske innholdet, men han ga meg jo et visst håp eller tiltro til at det gikk også an for en som ikke hadde sosialøkonomisk embetseksamen, å gjøre seg gjeldende. For han tok mange ting enkelt og på greit vis, og jeg ble faktisk godbuss med ham – ikke så mye rent politisk, men når vi var ute på turer og sånn. Av en eller annen grunn fant vi veldig ofte sammen og hadde mye utbytte av det. Så – og det tok tid før jeg turte bli med. Men jeg må si jeg hadde et veldig engasjement, jeg leste nasjonalbudsjetter så det spruta. Og jeg kom på et visst tidsrom inn i det, slik at jeg etter hvert kunne gjøre meg gjeldende.

Eriksen: Var det andre emner som du engasjerte deg i? Jeg ser av opplysningene om deg at du var tidlig med i Europaråd-sammenheng?

Johanson: Ja.

Eriksen: Og da tenker jeg også på utenrikspolitikk igjen.

Johanson: La meg først si litt om Europarådet. Det var i det første åra da det var dannet, så det var en del naiv idealisme til stede. Vi skulle danne Europas forente stater. Det var mange av disse veteranene i Stortinget som var voldsomt engasjert i dette. Når jeg kom med der, må jeg si at akkurat som med Nordisk Råd, så var det ikke der sakene ble avgjort. Så med respekt å melde tror jeg at jeg tok noen hvileskjær i Strasbourg.

[Latter]

Johanson: Jeg gjorde nok det, men jeg var opptatt av de sakene som AUF fronta da, forholdet til Franco-Spania, blant annet, og ikke minst tjenestetida. Da ble jeg med i et utvalg, første gangen på Gerhardsens kontor, hvor vi skulle utrede dette her, og det kom ikke noe større ut av det. Men det var en av de tingene som ble diskutert på den tiden. Så ble det jo 16 måneder i stedet for 18.

Eriksen: Det var i 1954 det.

Johanson: Debatten var mest intens da. Men utvalget var senere.

Eriksen: Hvordan plasserte du deg i forhold til de sterke personlighetene i Arbeiderpartiet på den tiden? Var det noen av disse, jeg tenker på Gerhardsen, Bratteli, Nordahl, Haakon Lie, som du hadde noen spesiell kontakt med, eller var det først og fremst ”menige” stortingsrepresentanter?

Johanson: Det var nok først og fremst de menige stortingsrepresentantene. Haakon Lie hadde jeg absolutt ingenting med å gjøre. Han satt på partikontoret og brumma, han, og der var ikke jeg så mye borti. Konrad Nordahl var en mann som ingen kom innpå, har jeg inntrykk av, han var for seg sjøl, var veldig mye interessert i FN, også hadde han jo LO da. Så det var ingen

Yssen den gangen, han stelte butikken helt alene, han altså. Jeg vil ikke kalle ham autoritær, men det var han som bestemte. Og han hadde veldig liten tid til å være i kontakt med oss menige i stortingsgruppa. Gerhardsen var det jo litt annerledes med, men han var også veldig engasjert og, ja, alle kjenner jo hans karisma og alt dette her. Men det var den fjerdemannen som jeg vil si litt om, Trygve Bratteli. Det er vel kanskje den mannen på Stortinget jeg setter høyest. Han hadde ikke noen sånne ytre affekter, han var ikke akkurat noe sjarmtroll, det vet jo alle sammen. Men han var bunn gjennom ærlig, og han hadde ikke noen sånne, holdt jeg på å si, demagogiske tilsnitt i debattene, som nok jeg hadde.

Jeg vil fortelle et eksempel, det er riktignok litt senere. Jeg husker vi hadde en sak i gruppa. Jeg husker ikke noe om hva det var, men vi skjønnte ikke hvordan vi skulle takle den saken der. Og det ene innlegget etter det andre, nei, det var så veldig vanskelig. Bratteli satt på gruppelederplassen og sa ikke et ord. Han pleide ikke det, men så – til slutt – kom han med en oppsummering. Og da så vi alle at det er akkurat sånn – det er ingen annen måte. Han hadde en analytisk evne. På slutten hadde han ikke så mye krefter som før, så prøvde vi å dekke over det. Ja, vi hadde en veldig omsorg for ham, for å si det på den måten.

Lie: Jeg kunne ha lyst til, før jeg begynner å stille noen spørsmål om industripolitikk på 1970-tallet, som vi tenkte å gjøre litt ut av, bare høre litt med deg om arbeids- og samarbeidsforholdene i finanskomiteen, som jo i tid ligger forut for det – særlig da partiene imellom. Hvordan oppfattet du det i den tiden du satt der? Var det konstruktivt og godt i all hovedsak, eller var det mye uenighet i hovedspørsmål?

Johanson: Ja, der må vi skille veldig mellom de første fire årene jeg var i finanskomiteen, fra 1958 til 1961, da hadde Arbeiderpartiet flertall. Og i grunnen gjenpeilte det seg fullstendig. Vi fikk våre forslag fra regjeringen, og vi lagde en innstilling som støtta dem, de andre gjorde jo sitt. Så det var i grunnen liten felles kontakt, vil jeg si, de første fire årene. Vi hadde debatter, diskusjoner og sånne ting, ja vel, hver la fram sitt, men det lå liksom i korta hvordan dette skulle være. Og jeg kan ikke huske at det var noen – selvfølgelig var det en del økonomiske saker som skattesaker og sånn, men det gikk mer mellom oss i fraksjonen og Stortinget og regjeringen enn det kanskje gikk mellom de borgerlige partiene og Løvlien og oss, for vi var i flertall, og dette var våre forslag.

Lie: Og det forandret seg da vi kom inn i din neste –

Johanson: Jada, det er klart, det måtte forandre seg. For da hadde vi ikke noe flertall lenger. Da ble det annerledes, og da var det fraksjoner og møter. Jeg vet ikke om jeg skal ta det nå, men da Ragnar Christiansen ble finansminister, ble jeg nestformann i finanskomiteen og leder for Arbeiderpartiets gruppe der, og da måtte jeg ta opp forhandlinger med de andre partiene. Da var det gjerne Kristelig Folkeparti og delvis SV vi gikk i forhandlinger med. Og det gikk merkelig lett, får jeg si, for vi kom fram med Kristelig Folkeparti. Ville de ha noen av sine symbolsaker med, så ordnet vi det. Og så ble det flertall på det grunnlaget. Så det – og også med SV noen ganger, men de ble jo litt bitre da, særlig etter valget i 1973, at de liksom ikke greide å holde Arbeiderpartiet i øra, som det ble sagt. Så vi fikk noe støtte der og noe støtte der.

Og hvis jeg skal gå inn på noe som gjelder industripolitikken, og særlig oljepolitikken, så var det interessant å se at vi sto mot Høyre når det gjaldt Statoil og statlig styring der. Der var jeg imot Høyre, så vi kunne ikke få til noe der. Men med noen små justeringer så fikk vi gjerne det til, med ja, SV i noen tilfeller, da de satt på vippen, og Kristelig Folkeparti igjen. Og vi måtte kanskje dempe ambisjonene lite grann når det gjaldt utvinningstempoet og sanning, og der var Høyre med oss, og på den andre siden når det gjaldt Statoil og det, så hadde vi Kristelig Folkeparti, delvis SV. Det må jeg si at de syntes det ble for mye av dette her, de, og var imot mye i Statoil. Så dermed fikk vi i grunnen flertall, på den ene siden en støtte sammen med Kristelig Folkeparti, dels SV, for Statoils deling og alt dette her, og på den andre siden støtte fra Høyre for utvinningstakt både når det gjaldt vannkraft og olje. Så en litt sånn uhellig allianse, kan du kanskje si, men resultatet syntes vi ble godt.

Lie: Veldig spennende. Jeg vil gjerne komme tilbake til Statoil om et øyeblikk, men jeg kunne ha lyst til å ta en liten sving tilbake igjen til Borten-perioden. For vi kan jo få inntrykk av at det var noe av det samme bildet som avtegnet seg der. Som du er inne på, i din første finanskomitéperiode hadde man en flertalls-, en ettpartiregjering, og Borten er jo da en flertallskoalisjon. Men det er klart at det avtegnet seg etter hvert store forskjeller mellom koalisjonspartnerne når de skulle begynne å lage politikk – i finanspolitikken, men kanskje særlig i kredittpolitikken. Jeg vet ikke hvordan du opplevde det, men i hvor stor grad var det rom for å være med å lage politikk fra Arbeiderpartiets side? For på noen områder lå jo Arbeiderpartiet nærmere mellompartiene enn det Høyre gjorde?

Johanson: Nei, de første åra av den perioden var det nok sånn at det regjeringa hadde lagt opp til, det holdt alle de borgerlige partiene seg til. Men det var noen sprik fordi det var

forskjellige partier, mens vi var ett parti periodene før. Og blant annet denne Borregaardsaken, hvor jeg kom i mindretall i gruppa og ble satt ned fra førsteplassen til andreplassen på Arbeiderpartiets stortingsliste i Østfold. Det var nå den saken, der var det, og så lå det litt under. Det var kanskje særlig Senterpartiet som hadde litt forskjellig syn da. La meg, siden du spør om det der, nevne en ting til. Denne perioden fra 1965 til 1969 må jeg si var min lykkeligste periode på Stortinget. Da hadde vi Ragnar Christiansen som fraksjonsleder, og vi satt alene, delvis med hjelp fra Juul Bjerke, som vel var i Finansdepartementet da, og satte opp alternative statsbudsjetter. Vi var jo ikke flere! Og det var Ragnar som var den ledende kraften der, og da var det ikke så vanlig med sånne alternative statsbudsjetter. Men vi var en sammentømra opposisjonsgruppe som kunne gjøre det der. Og så ville vi komme ut med en gang, nesten samtidig med regjeringen, med våre forslag, og da kom vi på banen samtidig. Det var utrolig slitsomt, det må jeg si, den perioden der. Men vi følte at vi var med og dannet fundamentet som gjorde at valget i 1969 fikk en så lykkelig utgang. Jeg svarer kanskje på mer enn du spør om nå, men.

Lie: Jo, jo, men det er bedre det enn det motsatte.

[Latter]

Lie: Ja, det er utmerket. Du nevnte valget i 1969. Jeg kunne ha lyst til å stille et veldig spesifikt spørsmål der, fordi det forekom meg da jeg kikket litt i ettertid på Borten-regjeringens økonomiske arbeid, at høsten 1969 var en kriseperiode. De fikk jo ikke helt til statsbudsjettet, og så hadde man denne innstrammingspakken som de skulle lage, momsene kom jo da, særavgiftene, og så var det midt i valgkamp. Det gjør jo aldri saken lettere. Men der var det en episode som gjorde enkelte personforhold veldig vanskelige, særlig Myrvoll/Borten, og det var den lekkasjesaken rundt særavgiftene som gjorde at de ikke ble noe av. Dette ble jo lekket til noen arbeiderpresseaviser, og hvor det var mange runder med oppgjør. Jeg vet ikke om du var noe borti eller husker noe spesielt fra den?

Johanson: Ikke akkurat som du framstiller det nå. At det i 1970 begynte å bli vanskelig for regjeringen, det er jo helt på det rene, og dette med momsene var jo også – Borten sa jo at han tok det med stor ro om man stoppa gjennomføringen av momsreformen på 20 prosent, og det fikk han jo veldig kjeft for. Myrvoll var en dyktig økonom og en, hva skal vi si, forstandig mann. Så at han og Borten kom på kollisjonskurs, ja, det merket vi jo i finanskomiteen.

Lie: Ja. For andre i regjeringen, både handelsministeren og finansministeren, mistenkte vel statsministeren for å ha lekket de der særavgiftene til noen?

Johanson: Jo, jeg kan ikke huske noe spesielt om den lekkasjen av disse særavgiftene, annet enn at jeg vet at det var atskillig ståhei rundt det, uten at jeg nå husker hvor de ryktene kom fra og hvem. Men at det var Borten som ble mistenkt, og statssekretæren hans, Odd Bye, det tror jeg nok.

Lie: Ja. La oss fortsette med der vi var rundt oljepolitikken. Du begynte litt med opprettelsen av Statoil, så kan vi gå inn i det hjørnet. Hvis vi ser på det institusjonelle rammeverket man la på 1970-tallet, var det vel et første trinn, kan vi kanskje si, da Borten-regjeringen kjøpte seg opp i Hydro og markerte at det skulle bli et statlig redskap, og slik begynte man. Og det var vel mange i den regjeringen som tenkte at man skulle greie seg med det.

Johanson: Ja.

Lie: Jeg vet ikke hvordan du husker det, diskusjonen eller tanken om et rent statsselskap, om den kom på den tiden, eller det meldte seg senere?

Johanson: Ja, la meg svare med å begynne litt tidligere, for jeg vil få sammenhenger i dette her. Og det jeg da vil komme tilbake, er Jens Evensen. Han gjorde en utrolig jobb med å ha med dette med blokker ute i Nordsjøen og alt dette her, og han fikk gjennomslag for å strekke Norges grenser mye lenger mot vest ut i havet enn vi kanskje skulle. Og hans innsats fanget interessen hos oss, og også interessen for at dette var en ressurs som ikke noen amerikanske storkapitalistiske selskaper skulle ha hand om. Det skulle vi ha i Norge. Og den interessen tror jeg veldig tidlig gjorde seg gjeldende i Arbeiderpartiet. Så dette med at det ble Statoil og den formen det fikk, det var nå så. Men at vi skulle ha et statlig selskap, tror jeg at så fort vi ble klar over at det var noe uti der, skulle vi prøve å få til det.

Lie: Ja, nettopp. For det forekommer meg kanskje at diskusjonen omkring den statlige deltakelsen kom inn igjen i en mer pågående fase i 1971/72. Da fikk vi jo EF-striden, naturligvis, som også utspilte seg mot et bakteppe av den internasjonale storkapitalen og de store selskapene, hvor de multinasjonale oljeselskapene naturligvis ble liksom idealtypen på

verden der ute. Og Statoil-diskusjonen kom jo til i samme omgang og i det diskusjonsklimaet. Men du ser for deg at selve Statoil-konstruksjonen, tanken om at man trengte et sånt selskap, at det har mye dypere røtter egentlig enn –

Johanson: Ja, uten at jeg kan dokumentere det, mener jeg at Evensen hadde suksess. Vi kunne jo ikke i perioden fra 1965 til 1969 styre dette her, for vi var i opposisjon. Men det bygde seg opp en tanke om at hvis det var olje uti der, så måtte staten komme inn på en eller annen måte. Men dette forarbeidet til Statoil og alle de tingene kom jo veldig i skyggen av den voldsomme EU-kampen vi hadde i 1971/72. De skjedde jo litt parallelt.

Lie: Ja.

Johanson: Nå kom jo Bratteli-regjeringen inn i mars 1971 og med Arve Johnsen som statssekretær og Finn Lied som industriminister. Da skjøt vel dette enda mer fart, men folk hadde ikke øye for disse tingene. Det var EU-striden det sto om, og regjeringens skjebne og alle de greiene der. Det var det alt dreide seg om. Så jeg tror ikke folk i grunnen var riktig klar over dette, og vi hadde kanskje ikke helt vårt hovedfokus på det heller, for vi var jo også opptatt av EU-striden. Men da skjedde det. Og nå husker ikke jeg riktig når den formelle opprettelsen av Statoil foregikk, det måtte være i 1972?

Lie: Ja, midt i 1972.

Johanson: Ja, ja, mens vi ennå hadde regjeringen, går jeg ut fra. Ja, vi hadde jo det. Det var Arve Johnsen og den tomme sigarkassa hans, det, var alt han hadde. Men for å prøve å svare på spørsmålet: Jeg tror tanken om et offentlig selskap, et statlig engasjement, lå der for Arbeiderpartiets del i slutten av 1960-åra, men uten at det kunne formalisere seg så veldig. Men som jeg sa deg i stad: Jeg tror det var Jens Evensen som dro disse tankene i gang med sin etter min mening fantastiske innsats med disse blokkene og alle de greiene der.

Lie: Det som ble et stort tema etter hvert når det gjaldt Statoil, er knyttet til gjøkungebegrepet, altså at det er et selskap som fikk stor innflytelse på mange måter, gjennom distriktpolitikere og evnen og muligheten til å kunne plassere store ordrer og ilandføringssteder, velge oljemotorer og så videre. Det temaet ble svært sterkt aksentuert rundt 1980 og framover mot Willochs overtakelse. Men det er jo klart at det var noen slitastjer også i perioden før og ikke

bare når det gjelder de borgerlige, men også litt i Arbeiderpartiet. Jeg vet ikke hvordan du husker det i forbindelse med diskusjonene om Statoils fullmakter og innflytelse og i hvor stor grad selskapet skulle styres og lot seg styre, når det temaet vokste fram?

Johanson: Det er klart at etter at Statoil kom litt i gang og det ble produksjon av olje, så meldte det seg som en slags motforestilling at selskapet ikke måtte bli en slags overregjering over disse tingene. Men det var vel ikke så veldig aksentuert. Det som det kunne være diskusjon om, var jo – Arve Johnsen var veldig dyktig, men han hadde en egen evne til å komme på kant med folk, og liksom konsentrert om ham var det kanskje en del misnøye ute og gikk. Men vi mente jo, og jeg var kanskje en av de første talsmennene for det, at Statoil var en av de beste politiske sakene Arbeiderpartiet hadde. Og når en hadde den oppfatningen, skulle det vel mye til at en begynte å svekke det begrepet. Kanskje jeg i ettertid skal innrømme at jeg for min del kanskje burde vært mer kritisk, men jeg så jo på det da at det var vår store sak, og den ville vi gjennomføre.

Lie: Hva vil du si om Arve Johnsens posisjon i Arbeiderpartiet? Hadde han sterk påvirkning utover – hva skal vi si – de direkte virkemidlene og fullmaktene som lå i stillingen hans?

Johanson: Ja, han hadde nok det. Og jeg vil jo si at mens jeg var statsråd, likte jeg ikke hans opptreden. Det var, for å utvide seg på 34.10, som det het den gangen om den blokka – så hang det på tida. Hva vi skulle gjøre, og hva vi skulle velge for dette her? Og han var misfornøyd med at det var for lite tempo i departementet. Og da fikk jeg en telefon fra Folkets Hus. [Latter] Da hadde han vært der oppe for å sette på presset den veien. Så det følte jeg meg litt ille berørt ved. Nå hadde jo vi tenkt å få fram den før valget i alle fall, og det greide vi, men da var han ute og brukte alle slags sideveier for å sette press på. Men det er jo en del av spillet i politikken, det. Ikke bare spillet, men sånn er det jo. [Latter]

Lie: Bjartmar Gjerde sa omtrent midt i sin tid som olje- og energiminister at han så det som en hovedoppgave at oljepolitikken ble lagt opp slik at de politiske konfliktlinjene ikke burde være så klare som de var. Det sa han vel i 1977/78 med tanke på at diskusjonen rundt Statoil og tildelinger til Statoil var veldig politisert. Jeg vet ikke hvordan du opplevde det da du kom til departementet, altså i hvor stor grad oljepolitikken og særlig forholdet mellom Statoil og de to andre norske selskapene Hydro og Saga – altså i hvor stor grad de diskusjonene var splittende mellom Arbeiderpartiet og de borgerlige?

Johanson: Nei – kan hende jeg var litt mer Statoil-tro enn Bjartmar Gjerde var her, for jeg syntes det var en god sak for Arbeiderpartiet, og jeg hadde liten lyst til – jeg holdt på å si – å gi fra meg tømmene. Det var nå det. Men om jeg kan få fortsette litt, så så vi på det at vi skulle ha tre selskaper: Vi skulle ha Statoil, vi skulle ha Norsk Hydro, og så skulle vi samle alle de andre i en bås, som jo etter hvert ble Saga. Jeg kan ikke huske når Saga kom, men det var i alle fall en rekke småselskaper på min tid. Så vi skulle konsentrere det om de selskapene, og da Saga gikk inn i Hydro, ble det jo to. Og nå blir det ett. Så det var i grunnen opplegget. Og om jeg får lov til å fortsette. Det jeg blant annet var veldig opptatt av, var at vi under Statoil skulle ha forskjellige ting. Vi skulle ha letingen etter olje, vi skulle ha produksjonen av olje, og vi skulle ha markedsføringen. Og det siste var det veldig mye spektakkel omkring, med BP, og som vi kjøpte, og som ble Norol, og Norol som gikk inn i Statoil. Men det var liksom tankegangen at vi skulle ha både leting, produksjon og markedsføring, det skulle være et integrert selskap.

Lie: Slik at det du sier, er på en måte at det kunne være en punktvis irritasjon over Statoil, men at din oppfatning av selskapet og selskapets rolle var nokså lik i statsrådsperioden som den hadde vært tidligere?

Johanson: Ja, det vil jeg påstå.

Lie: Så hvis vi tar neste spørsmål, som er knyttet til diskusjonen om vingeklipping som kom for alvor noen år senere. Det var ikke noen diskusjon omkring det som du tok på alvor i din statsråd tid?

Johanson: Høyre ville jo selvfølgelig ha Statoils posisjon svekket. Nå skal det innrømmes at Statoil til å begynne med fikk ekstra preferanser. Når vi skulle tildele blokker til de andre, så måtte Statoil få en del av dette her. Jeg husker ikke akkurat de reglene, men det var veldig forskjellsbehandling til fordel for Statoil. Men de gikk med på det, de andre selskapene også, for de så jo muligheter. Det er nå den siden av saken.

Lie: Ja, for man har en diskusjon omkring tildelingene. Til og med din tid, så hadde jo Statoil hele statens engasjement, for å si det sånn.

Johanson: Ja, ja.

Lie: Så kom jo temaet fram etter hvert og å ta ut det som er det rene statsengasjementet, det som ble SDØE. Og Willoch mener nok at han tenkte slike tanker nesten hele tiden, men det ble jo ikke noe stort offentlig tema før et par år etter at du hadde gått ut. Men det jeg lurte på, var om det var noe som var diskutert, for eksempel internt i departementet, å lage en slik konstruksjon hvor man hadde et rent statsengasjement som ikke Statoil hadde direkte kontroll over?

Johanson: Nei, i departementet hadde en vel ikke det, det jeg kan huske. Det ville ha vært en politisk sak, hadde jeg nært sagt. Departementet ordnet med de sakene som var politisk bestemt på forhånd og alle mulige slags tekniske ting, så jeg oppfattet ikke det som at det problemet eller den saken var framtreddende i min tid, verken da jeg satt i industrikomiteen eller da jeg var statsråd. Det er det inntrykket jeg sitter igjen med nå.

Lie: Nettopp. Jeg kunne ha lyst til å stille deg mot slutten av dette med Statoil og politikkdelen et mer spesielt spørsmål. Du nevnte 34.10, altså det som ble Gullblokken. Det er interessant at du peker på at du ønsket et høyere tempo hos Statoil, for dette grep inn i en veldig kompleks situasjon, for det var jo slik at Statoil satt med både 34.10 og 30.8, som ble Oseberg. Og så var jo avtalen at når Statoil var ferdig med utforskningen av 34.10, så skulle Oseberg gå til Hydro. Men man regnet vel liksom med at Statoil egentlig ønsket å sitte litt med begge deler. Jeg vet ikke om du husker spesifikt disse diskusjonene omkring fordelingen, for dette dreide seg jo om hvem som skulle bli den store utbyggingsoperatøren på henholdsvis Gullfaks og Oseberg. Hvordan tenkte man om den rollefordelingen mellom de to selskapene?

Johanson: Jeg tror nok at Statoil godt kunne tenke seg å få mer, men jeg følte at det skulle være en realitet – jeg tenker ikke så mye på Saga og de selskapene, men når det gjelder Hydro og Statoil, så skulle jo Hydro også ha sin del. Og det tror jeg lå lite grunn bak, Arve Johnsen ville kanskje hatt mer. Men jeg tror at med 34.10 til Statoil så skulle Hydro være den neste som kom inn i bildet. Men det skjedde jo etter at jeg hadde forlatt departementet. Det er ganske pussig, ja, det er jo sånn i politikken ofte at mange av de store tingene, de viktige tingene, de druknet i hvor vi skulle i land med dette her, på Kårstø eller på Fedje. Det husker jeg var de to stedene. Så jeg måtte dra rundt og liksom holde begge muligheter åpne. Men vi var i grunnen klar over at det måtte bli nede i Rogaland.

Lie: Det er rart med det. Norske oljediskusjoner, hvis det var et lokaliseringsspørsmål, så –

Johanson: Ja, jeg husker blant annet at jeg hadde en slik diskusjon. Det var en utbygging på Mørkantene, og det hele dreide seg om, var hvor dette skulle være hen. Om det var Kristiansund eller et annet sted, har jeg glemt, men jeg husker at jeg brukte den betegnelsen, og det var mye oppslag i avisene etterpå, at det dreide seg om en kretskamp på Møre. Og det er jo ofte slik at politiske saker tar den vendingen.

Lie: Den norske oljehistorien er stor og kraftfull og preget av framgang og volumøkninger, men det har jo vært noen sånne saker som har vært vanskelige og kanskje gitt ting en annen kurs. Jeg tenker på de to store ulykkene –

Johanson: Ja, ja.

Lie: – Bravo- og Alexander Kielland-ulykken. Jeg vet ikke hvordan du oppfattet dem som saker i seg selv, og eventuelt hvilke mer langsiktige virkninger de fikk?

Johanson: Jo, det med Bravo gikk veldig inn på oss, selv om det ble dramatisert med han Texas-mannen som ordnet opp i dette her. Men det er klart det var en støkk. Det var en støkk, for vi hadde kanskje ikke tatt disse sikkerhetstiltakene tilstrekkelig, så det var en vekker. Og enda mer enn dreide jo det seg om Alexander Kielland. Da var jeg formann i utenrikskomiteen, så jeg var i grunnen ute akkurat i det øyeblikket der med oljepolitikken. Men det var jo også da en kraftig påminnelse, kan du si, at vi kanskje ikke hadde tatt disse tingene alvorlig nok. Det vil jeg nok si.

Lie: Man kan jo tenke seg to typer av effekter som har vært litt diskutert. Det ene er at man innenfor henholdsvis miljø og sikkerhet fikk man en hel del reguleringer som ble skjøvet veldig i forgrunnen av disse ulykkene. Ja, det er jo generelt slik at ulykker får den typen konsekvenser. Men spørsmålet er om det også fikk noen virkninger i forbindelse med diskusjoner om tempo, og da tenker jeg ikke bare på volumøkning, men hvor raskt man skal gå fram med disse store utbyggingene. Man visste jo at Gullfaks, Oseberg og Troll lå der, og de norske selskapene ville raskt inn, og så videre.

Johanson: Jo, de kom seg vel etter hvert inn. Men til å begynne med så var de nå mer på hugget, da, med utbygging og å få til noe av dette her, blant annet med å kunne komme over Norskerenna med oljeledningene. Det var jo det store problemet at vi skulle få olje i land i Norge. Det var jo liksom det som var – kunne man ikke det, ble det sagt, kunne vi ikke bore. Nå hadde vi den svære renna da, da måtte oljen gå til England og Tyskland. Så det var vel de tingene en var lite grann opptatt av.

Jeg husker da Bravo-ulykken kom og siden med Alexander Kielland, som jo var en ganske annerledes alvorlig affære. Hvem skulle ivareta sikkerheten? Jeg husker at jeg hadde med Bravo og dette her, og så var det plutselig et helt annet departement som i grunnen stelte med dette, det var Kommunaldepartementet. Og denne forbindelsen mellom oss i Olje- og energidepartementet og Kommunaldepartementet var vel ikke så stor. Så her hadde vi ikke ordnet oss skikkelig. Nå kan det vel sies at – dette med bukken og havresekken – det er ikke Olje- og energidepartementet som skal ha med sikkerheten å gjøre, men det må det jo nødvendigvis ha. Og du har jo en parallell diskusjon i disse dager om Vegvesenet, som har holdt på nede i Hanekleivtunnelen, og som ikke har noen som skal passe på seg. Nei, svaret er at jeg må innrømme at vi ikke hadde tatt disse sikkerhetsspørsmålene alvorlig nok. Bravo var en vekker, og enda mer, selvfølgelig, Alexander Kielland, særlig Alexander Kielland. Det er klart, der gikk så mange med.

Lie: Vi skal ta et siste rent oljespørsmål, og så kan vi jo ta et energi- og Alta-relatert spørsmål, kanskje. Jeg lurer litt på opprettelsen av Olje- og energidepartementet. Det er jo god logikk i den opprettelsen da den kom, ved årsskiftet 1977/78, var det vel, siden dette jo var et stort saksfelt som vokste fram. Men var det det, og bare det, eller var det også personbetragtninger og større kabaler inne i bildet i forbindelse med den opprettelsen?

Johanson: Ja, jeg går ut fra at Industridepartementet i slutten av 1970-åra var veldig utsatt. Vi hadde motkonjunktur, vi hadde vanskeligheter, og det var veldig tungt. Og samtidig hadde vi oljen på den andre siden, så ble det for mye. Du hadde Alta-saken også, selvfølgelig. Det ble for mye, og jeg syntes det var naturlig at det drev i den retning at vi måtte skille det. Det å ha alt dette inne i departementet, det – Jeg snakket ikke med Bjartmar [Gjerde, trans.anm.] akkurat om det, men jeg går ut fra at han ville to ting, at han ville bli fratatt en del av byrdene ved å ha et sånt departement hvor det var mye motgang, samtidig som han jo så de mulighetene som lå i olje og energi, og kunne konsentrere seg om den positive siden. Jeg vet ikke, men jeg kan tenke meg at sånn var det. Så var jo Bjartmar også veldig mye mer i, hva

skal vi si, generalstaben i Arbeiderpartiet. Han sto LO svært nær, og han var Odvar Nordlis nærmeste mann og alt dette her. Han kunne godt blitt den som hadde overtatt for Bratteli, kanskje, i sin tid. Så han sto veldig sterkt, selv om han ble framstilt som den som lot energi og utbygging gå foran miljø.

Bergh: Oljen og oljepolitikken ble jo et stort område i seg selv på 1970-tallet, altså det store politikkområdet. Samtidig fikk oljen og forventede oljeinntekter veldig ringvirkninger for hele det politiske feltet nesten. Det kunne være spennende å høre deg si litt om hvordan du opplevde politikken eller oljens innvirkning på hele det politiske klimaet, på den politiske mentaliteten på 1970-tallet.

Johanson: Ja. Da må jeg gå litt over i 1980-tallet også da, for å få sammenheng i dette. Husk på at vi jo satte som et mål at det skulle bli – var det 90 millioner tonn oljeekvivalenter det skulle være? Jeg husker ikke alle tallene nå. Men det som skjedde, var at det ble en sånn voldsom prisøkning på olje, den ble så mye mer verdifull etter det som skjedde nede i Midtøsten og alt det der. Så disse metriske tallene vi hadde, de konkrete tallene vi hadde i tonn og sånne ting, det stemte jo ikke med de voldsomme prisene vi fikk. Så det ble en helt annen situasjon enn vi i grunnen hadde tenkt oss da disse pengene fløt inn. Og da hadde vi en veldig vanskelig pedagogisk oppgave – det har vi jo i dag også – for folk trodde at disse pengene kunne vi bare bruke. Nå kom det ikke så mye til å begynne med. Det var mer skutt inn i framtida, så det var en kombinasjon av å se på og glede seg over de mulighetene som kom, samtidig som det var en viss skepsis for at de ikke kunne bruke disse pengene med en gang. Dessuten gjorde både Alexander Kielland og Bravo sitt til at det ble en del skepsis til dette her. Det var mange som var imot oljeutbygging, og flere partier var svært restriktive en tid. Så det forandret folks oppfatning, men den kom vel enda sterkere på 1980-tallet, vil jeg tro. Og på 1990-tallet, da, og ikke minst nå, hvor summene er så mye, mye, mye større enn vi noen gang hadde trodd det skulle bli.

Bergh: Men det hadde vel en viss betydning for motkonjunkturpolitikken, for eksempel, og støttepolitikken overfor industri og alt det. Så det var vel i høy grad en realitet allerede på 1970-tallet?

Johanson: Ja, der var det jo, hva skal vi si, en dobbeltholdning. For det første mente en det at en med denne motkonjunkturpolitikken med statlige midler kunne redde en del utsatte

industribedrifter, og så ga en jo kanskje oljen skylda for at den tok så mye oppmerksomhet. Samtidig hadde jo det faktum, da, at det var oljen som ga oss muligheter og økonomi, særlig kanskje på 1980-tallet, til å kunne være litt aktive når det gjaldt den økonomiske politikken. Men da hadde en jo forlatt mye av motkonjunkturpolitikken. Så det var en sånn dobbelthet ute og gikk her.

Bergh: Hvordan så du selv på motkonjunkturpolitikken? Var du en av de sterke støttespillerne der?

Johanson: Ja, det må jeg nok, skal jeg si, innrømme. For uten å ha med industrien – jeg var jo formann i industrikomiteen på den tida, så jeg skulle se det i sammenheng med den. Så var jeg jo også en, jeg må innrømme det, en sektorpolitiker. Det var ikke minst nede i Østfold vi hadde mye av dette her, så jeg sprang fra det ene arbeidsplassen til den andre på den tida. Og det er klart at jeg ville hjelpe til for at ”mine” bedrifter skulle få dette her. Og som en parentes kan jeg jo nevne at den første bedriften som fikk glede av den støtten, kontantstøtten, det var en bedrift i Halden, E. Sem AS, som drev med grafisk produksjon. Så her har vi med lokalpolitikeren å gjøre også, vet du. Og om jeg får lov til å fortsette med det, så kanskje en av de største velkomstene jeg har fått når jeg har vært ute ved bedrifter, var på Fredrikstad Mekaniske Verksted. Jeg kom i spisepausen, og ja, jeg vet ikke jeg, jeg hadde inntrykk av at det satt tusen stykker der, men det var vel litt mye. Men i alle fall hadde de et sånt orkester som spilte, og de tok den her ”Johanson ...” [synger]. [Latter]. De fikk støtte. [Latter].

Bergh: I det du sier nå, kan jeg ane en viss selvkritikk?

Johanson: Ja, jeg vil nå si det. Det var en del av disse tiltakene som nok ikke hadde livets rett. Denne grafiske bedriften jeg snakket om, holdt jo ikke så mange år i den formen den hadde, og mange sånne, særlig tekstilindustrien, der timestøtten var. Og da oljen kom og det var gode konjunkturer ellers også, så ble den utsatt da. Vi fikk også mer åpne grenser, selvfølgelig, så det var særlig der i grunnen det gikk. Men hvis vi ikke hadde hatt den timestøtten og motkonjunkturtiltakene, ville vi fått nokså dramatiske brudd, har jeg tenkt meg, med langt større arbeidsløshet og uro. Så selv om jeg i ettertid ser at vi skulle vært litt mer forsiktige, er jeg ikke sikker på at alternativet hadde vært så veldig godt, for da ville en fått denne uroen. En av de tingene som gjorde det vanskelig med motkonjunkturpolitikken, eller rettere sagt, som

satte så mye i gang, var jo lønnsoppgjøret i 1974. Det gikk over alle støvleskaft, selvfølgelig, og var med og laget problemer for mange bedrifter.

Bergh: Hvordan vil du forklare det oppgjøret? Hvem var det som egentlig drev fram det oppgjøret og skapte de problemene? Det var vel den første store Kleppepakka, kan vi si.

Johanson: Jada.

Bergh: Hvordan vil du selv beskrive drivkreftene bak det oppgjøret?

Johanson: Altså, vi hadde jo hatt EU-avstemningen, det er veldig mye som går tilbake til den i 1972. Og så hadde jo Arbeiderpartiet kommet til makten i 1973, da vi jo led et smertelig nederlag. Skulle vi klare å komme på beina igjen, måtte vi legge om mot venstre, og det ble en radikaliserings av Arbeiderpartiet. Og med i den pakka var da selvfølgelig at det skulle være større statlig engasjement i næringslivet, ikke bare i landbruket, som fikk det, ja, det var kanskje den symbolmessige største oppmerksomheten. Så det hang sammen med det, og det hang sammen med, som jeg nevnte i stad, at vi fikk dette oppgjøret i 1974, som lå i overkant av hva vi makta. Disse tingene til sammen gjorde at vi kanskje gikk litt lenger med motkonjunkturpolitikken enn vi burde. Så var det en annen ting. Og det kommer jeg i minnet nå når du nevner det med motkonjunkturpolitikken. Vi hadde jo kamouflert noe av det på et vis for skipsbygging. Vi ga støtte til utviklingsland mot at de skulle bygge skipene sine i Norge, så det var litt, hva skal vi kalle det, jeg vil ikke bruke uttrykket svindel [latter], men det var litt spesielt. Så her falt utviklingshensynet sammen med motkonjunktoren også.

Bergh: Men det du sier, er at det var et vesentlig innslag av det vi kan kalle litt kortsiktig politisk taktikkeri i den perioden, og det preget politikken. Oljen gjorde det på en måte mulig å drive den typen politikk?

Johanson: Ja, nå hadde vi ikke fått inntekter ennå, men vi så jo at de ville komme. Og vi kjørte litt hardt for det. Likevel, både under motkonjunkturpolitikken år og selvfølgelig like etterpå var det store rystelser i norsk industri, særlig der da. Som jeg nevnte, hadde tekstilindustrien store problemer. Jeg kommer fra en by hvor vi hadde 15–16 skofabriker og 4–5 porteføljefabriker, og nå er de borte alle sammen. Det var litt voldsomt dette, så vi måtte prøve å få en mildere overgang i alle fall, og det er vel den beste attest du kan gi den. Men

som sagt, i ettertid er det lett å se at vi kjørte litt for hardt på den. Det er jo det Kleppe sier også.

Lie: Kleppe har jo i flere omganger skrevet om disse tingene i ettertid, både artikler og i den siste memoarboken sin. Noe av det han er kritisk til, han er litt selvkritisk, men han er egentlig svært kritisk til mangelen på skillet mellom generell motkonjunkturpolitikk for å stimulere etterspørselen og selektive tiltak til bedrifter som det er vanskelig å se vil kunne greie seg på lengre sikt. Elementene av kritikk, selvkritikk, går på at man kanskje ikke lagde det skillet så tydelig, hva som er selektive støttetiltak til generelle vanskeligheter i seg selv, og hva som skal møte en konjunktursvingning.

Johanson: Ja, det er en aktuell problemstilling det dere kommer med der, noe som også var med i diskusjonen den gangen. Men det er jo ofte sånn at virkelighetens landskap kan fortone seg annerledes enn, holdt jeg på å si, de kartene som en har lagd. Og husk på det at Stortinget består av – ja, hvor mange var vi den gangen, 155, det er ikke det som er poenget. Men de er jo valgt fra sine distrikter. Også kommer altså den fabrikk og den som får problemer i sitt distrikt, og dette samler seg opp da, og så blir det et press, kan du si, om at Oppigarden skofabrikk bør få støtte, og at Nerigarden fiskefabrikk må få støtte. Så det var vanskelig å få til en ordening som bare konsentrerte seg om det selektive. Men som jeg har sagt i stad, jeg synes vi gikk for langt på det feltet. Likevel vet jeg ikke om det i virkelighetens verden var så mye å gjøre med å få forandret det. For som jeg sier, sånn er Stortinget sammensatt, geografisk med sin lokale tilhørighet og alt dette her, og som jeg nevnte for dere, så har jeg jo også syndet. [Latter].

Lie: Hva var det Arent M. Henriksen sa, at 1970-årene, det var den gang da alle stortingspolitikere hadde sitt eget verft. [Latter]

Johanson: Ja, ja. Jo da, det –

Bergh: Ja, bare for å komme med et lite innsmett her. Det var jo helt opplagt presset fra deres egne distrikter –

Johanson: Ja, ja.

Bergh: – og kanskje spesielt fra arbeidsplassene selv, altså fagbevegelsen. Jeg vet ikke hvordan du opplevde fagbevegelsens rolle –

Johanson: Å jo!

Bergh: – i akkurat disse prosessene?

Johanson: Å jo da! Det opplevde jeg veldig sterkt. Jeg bodde jo i et industrifylke som Østfold, og da var det veldig mye. Jeg reiste rundt på bedrifter nesten i ett kjøp på den tida, så det var et veldig press. Jeg må si press – Kleppe har jo rett i det han nevnte om at industrikomiteen var en sektorkomiteé. Så på tvers av partigrensene gikk vi inn for dette her. Og vi må legge inn litt sånn kuriøst, da, at den hadde jo en liten administrasjon oppe i departementet, men det var en som var en helt fantastisk aktiv byråsjef, Arne Harr, var det vel han het. Om du kom bort i det navnet?

Bergh: Nei.

Johanson: Han var jo uortodoks til de grader. Jeg vil fortelle en liten historie om at han ville ha mer penger til timestøtte og sånn, men han fikk jo aldri kontakt med Kleppe, og det syntes han at han måtte ha. Han var en luring, da. Han bodde i det samme området som Kleppe, og så var det en søndag og det hadde vært mye snøfall, så han regna med at Kleppe også måtte ut og måke, og det stemte det. Så kom han ned til ham, da, og så sto de med hver sin måke, og da fikk han diskutere lite grann med ham. Om han vant fram, vet jeg ikke. Men jeg husker Harr. Han skrev jo innstillingen for mange i industrikomiteen, særlig min gode venn Vigestad fra Kristelig Folkeparti, han leverte jo også ham innstillingen i hånden som komiteens innstilling. Så han drev jo en sånn politikk for seg sjøl, denne Harr. [Latter] Jeg tror han måtte være et problem for industriministeren. Men han var ikke noe problem for oss, for han sto liksom på ”vår” side.

Lie: Du kan si det er det generelle bildet at selvfølgelig stortingsrepresentantene har sin lojalitet hos dem som har valgt dem, sånn er det jo alltid. Men så er det noe med 1970-tallet at den distriktsforankringen får et veldig fritt spillerom. Og der er vel spørsmålet i hvor stor grad spilte styrkeforholdet mellom storting og regjering, stortingsgruppe og regjering, også kanskje, inn i forhold til dette? Noe av det Kleppe peker litt på, ikke så mye i den siste boken

som i tidligere, er jo at han mener at det ble åpnet for veldig mye lokalt initiativ ved at Stortinget var mye sterkere enn regjeringen, rent forholdsmessig, enn slik det tidligere hadde vært. At regjeringen kanskje ikke var så tungt forankret i stortingsgruppen som den tidligere hadde vært. Og han legger vel også til at Finansdepartementets tradisjonelle innflytelse var svakere i den regjeringen enn det den ofte har vært. Jeg vet ikke hvordan du ser på disse styrkeforholdene mellom institusjonene og disse delene av beslutningskjeden?

Johanson: Jo, jeg tror du har rett i det, men da vil jeg gå tilbake igjen til tida før 1961. Da var det en flertallsregjering, og da kunne regjeringen med sin prestisje sette gjennom tingene. Etter det har vi jo hatt mindretallsregjeringer, og det gir seg sjøl at da blir regjeringens posisjon og styrke svakere og Stortinget sterkere, og den utviklingen har vi sett etter hvert. Med det kom jo også at Arbeiderpartiets stortingsgruppe hev seg på lasset, den også da, og var ikke så lojal overfor regjeringen som den kanskje skulle ha vært, for nå var jo stillingen vanskeligere. Så, ja, stortingsgruppene, Stortingets – det var en maktforskyvning fra regjeringen og til stortingsgruppa. Så får vi se hvordan det er nå, da. Den situasjonen vi har fått nå, når vi har en flertallsregjering, den skal ikke jeg spå om.

Eriksen: Men du opplevde jo dette skillet. Du kom fra Stortinget og til statsrådsstillingen, og opplevde du det som et problem som olje- og energiminister at mer makt var forankret i storting og stortingsgruppe?

Johanson: Nå var de sakene jeg hadde, den korte tida jeg var statsråd, sånn at det var full forståelse med gruppa og fraksjonen. Så akkurat den tida der følte jeg ikke det som noe problem. Men noe annet som jeg la merke til, var at det var en surere holdning, og det gjaldt ikke oljepolitikken særlig, men generelt da, for Nordli var tydeligvis nedkjørt på slutten. Og Bratteli var heller ikke den gamle lenger. Gallupene var dårlige, og skyteskiver skal man ha. Og det ble regjeringen, følte jeg. Så jeg følte – jeg hadde jo gått på Stortinget i alle år og hatt veldig god kontakt og sånn – og jeg merket en litt annen holdning, så det var et holdningsskifte der.

Eriksen: Men du valgte å gå inn i regjeringen?

Johanson: Ja, ja.

Eriksen: Hvordan skjedde dette?

Johanson: [Latter] Ja, jeg får ta den historien der og kanskje gå litt på det kuriøse. Jeg får begynne med Kinas nasjonaldag, 1. oktober, hvor det var en sammenkomst oppe i ambassaden der. Og da la jeg merke til at en del av folkene fra Olje- og energidepartementet, særlig Himle, var så annerledes og usikre og sånne ting. Jeg festa meg ikke større ved det, da, men dagen etter, 2. oktober, begynte ryktene å gå om at noen skulle gå i regjeringen. Det var åpningen av Stortinget og alle de greiene der, og da gikk Nordli bort til meg og tok meg så hardt i handa. Ja, hvorfor i all verden gjør han det, tenkte jeg, han sa ingen ting. Og så, nesten før jeg hadde fått telefon fra Nordli, kom det en veldig hyggelig kontordame fra Olje- og energidepartementet og skulle flytte ting som jeg hadde på mitt kontor på Stortinget. Så ringte jo Nordli, da. Da hadde han et spørsmål og spurte om jeg ville bli kommunal- og arbeidsminister. Nei, det var jeg i grunnen sikker på at det var et felt som jeg ikke hadde noe tak på, så det var ikke tale om. Dessuten var det særlig problematisk med boligpolitikken og alt det der, så det der – Ja, og så var det Olje- og energidepartementet, da. ”Du får tjue minutter på deg,” sa han til meg. Jeg fikk ringt kona og dattera mi, og jeg var vel klar over at det feltet mente jeg å beherske bedre, så jeg svarte ja på det. Så spurte Nordli om en ting: ”Har du dåpsattest?” ”Ja,” sa jeg. Så tenkte jeg med meg sjøl at jeg var da glad han ikke spurte etter vandelsattest, for jeg hadde som ungdom vært borti noen småting med noe slang, kaller vel dere det, og ”høkkert”, som vi sier i Halden, stjal frukt og sånne ting. Og så var det under krigen en del småtterier, så da jeg skulle ha en sommerjobb i Oslo i 1945, fikk jeg ikke vandelsattest. For jeg sto jo i boka. Så jeg var glad, for å si det litt uhøytidelig, at det ikke ble spørsmål om vandelsattest, men heller dåpsattest. For statskirken, selvfølgelig, det er jo det det dreide seg om.

Ja, jeg har ingen faglig bakgrunn, jeg er ikke ingeniør, jeg er ikke geolog eller noe som helst. Men jeg hadde hele min bakgrunn i Stortinget, og jeg tror jeg kjente Stortinget veldig godt. Jeg hadde venner i Stortinget, kanskje mer i andre partier enn i Arbeiderpartiet, og jeg kjente Stortinget, kjente sakene fra den siden, ikke minst oljesakene. Så i motsetning til min etterfølger, Vidkunn Hveding, som hadde et voldsomt vitenskapelig grunnlag å stå på, hadde jo ikke jeg det. Men jeg følte i alle fall at jeg hadde oversikt over tingene, jeg var á jour, og jeg jobba, jeg holdt på å si, 25 timer i døgnet. Jeg følte det som et veldig press, men jeg følte glede ved det fordi jeg var i en jobb jeg syntes var ansvarsfull, krevende og utfordrende. Men jeg sa til meg sjøl: ”Arvid, dette her greier du ikke mer enn en tre–fire år.” Nå ble det litt over

ett, da. Så jeg trivdes i jobben. Jeg trivdes på Stortinget også, som jeg sa til dere. Og så vidt jeg dømmer sjøl, hadde jeg bare venner der.

Ja, det er kanskje ikke det vi skal snakke om. Men, du vet, de politiske motsetningene er en ting, men vi greier å holde det personlige forholdet veldig godt – kanskje for mye, ja, kanskje så mye at det blir kameraderi. Trygve Bratteli kalte det jo Norges mest fremtredende herreklubb, det var den gangen det ikke var så mange damer med på Stortinget. Det var en sånn lojalitet innad i Stortinget også. Som sagt trivdes jeg i begge rollene veldig godt, og jeg mislikte ikke en eneste gang å gå på jobben, selv om jeg visste det var tunge saker en skulle hankses med. Det var en utfordrende oppgave, ikke minst statsrådsoppgaven, selvfølgelig, men også –

Bergh: Men det at du opplevde denne kollegialiteten på tvers av partiskillene, er det også et uttrykk for at du ikke opplevde de politiske avstandene som dramatisk store på noen måte i den perioden?

Johanson: Med ett merkelig unntak, og det var Kings Bay. I ettertid kan en jo undre seg over det. Men da var det en sånn bitter holdning. Ellers sitter vi jo ved våre bord, gjerne blanda sammen, snakker sammen, det var alle partier. Men den gangen skilte vi hverandre, de borgerlige partiene for seg og Arbeiderpartiet for seg. Hvor de to SV-erne var hen, det husker jeg ikke. Men jeg kan huske det var en spesiell episode, som kanskje illustrerer dette veldig godt. Vi gikk jo gjennom dette og diskuterte kullstøv og alle slags geologiske spørsmål om gruvedrift og you name it. Og vi fikk forskjellige oppgaver vi skulle ha i fjernsynet, og jeg skulle ha mitt innlegg, jeg også. Jeg skulle være av det offensive slaget, om dere skjønner hva jeg mener. Etterpå var det en representant, Jørgen Grave fra Kristelig Folkeparti i Telemark, som ble så sint da jeg kom ned fra talerstolen, at han grep meg i jakka så knappene spratt. Dette er bare for å fortelle hvordan atmosfæren var under denne spesielle anledningen. I ettertid er det veldig rart at det var akkurat det som gjorde det. Selvfølgelig hadde du EU-debatten, men den var annerledes på en måte, likevel.

Om jeg får lov til det, kan jeg fortelle om denne Kings Bay-debatten. Det var et møte i Arbeiderpartiets stortingsgruppe etter det, langt ut på natta, var det vel, sent på kvelden, hvor det var klart at det ville bli flertall for mistillitsforslag. Det ble sagt fra talerstolen at Gerhardsen måtte gå. Da ble det tyst, helt tyst i salen. Så kom det en kvinnestemme, Haldis Tjernsberg fra Kongsvinger, med den første kommentaren: ”Ja, men da må jo Hanna Berg Angell reise hjem, da!” Og det stemte, for Hanna Berg Angell var vararepresentant for Troms

for Einar Wøhni som var med i regjeringen. Det var altså kommentaren til det historiske øyeblikket hvor Gerhardsen måtte gå. Det var den første reaksjonen fra stortingsgruppa – at Hanna Berg Angell måtte reise hjem. [Latter]

Eriksen: Du sa at det var samhold over partigrensene i Stortinget, og det var gode minner fra det. Men hvordan opplevde du samholdet i ditt eget parti, ikke minst da du kom inn i Nordli-regjeringen?

Johanson: Jo, det var jo akkurat i den perioden der – med Arvid Engen og hele den greia der, og gallupen gikk dårlig. Så det slet på humøret. Det preget vel kanskje stortingsgruppas arbeid også. Jeg vet ikke om jeg kan få skyte inn en ting – akkurat det ser jeg dere ikke har med her [henviser til dokumentasjonsmappa, trans.anm.]. Men etter stortingsvalget 1977 ble Bratteli selvfølgelig parlamentarisk leder, og Rolf Fjeldvær ble nestleder. Nå skal ikke jeg uttale meg for mye om dette, for jeg ble part i saken, men det var i alle fall hos visse grupper misnøye med Fjeldvær. Grunnen til det skal ikke jeg komme med, men så kom Harry Hansen bort til meg og sa: ”Du, Arvid, kunne ikke du tenke deg å stå som motkandidat til Fjeldvær – skal konstituere gruppa”. ”Nei,” sier jeg, jeg var litt tvilende til det. Av alle steder møtte han meg på jernbanestasjonen i Bergen. Jeg skulle til Europarådet, så jeg dro av gårde. Da hadde en enstemmig valgkomité foreslått gjenvalg på Fjeldvær. Så tok Harry Hansen opp et benkeforslag på meg, og det utrolig skjedde at det ble stemmelikhet, vi var jo stor gruppe. Og Bratteli visste jo ikke sin arme råd. Men så ble det sammenkalt et møte etterpå igjen, og da fikk jeg to stemmers overvekt, fikk jeg høre. Jeg deltok ikke i dette her, og det var jeg glad for. Og det var jo litt vanskelig da, for samarbeidsforholdet mellom Fjeldvær og meg – det må jeg bare si.

Om jeg får lov til å fortsette på dette her, var det jo også etter hvert en annen situasjon som ble vanskelig. Bratteli – jeg har fortalt om han før, og jeg setter veldig pris på ham. Men da var han på nedadgående, i 1978/79, og han var veldig opptatt av reiser og sånn, selvfølgelig inspirert av sin kone på det tidspunktet. Så da hendte det at jeg måtte gå inn i rollen som reell parlamentarisk leder, for å si det sånn, og det var vanskelig. Ikke det å ha den jobben, men når skulle jeg gjøre det? For når Trygve ikke var helt i form, for å si det på den måten, så kom medlemmene til meg: ”Hva skal vi gjøre, Arvid, hva skal vi gjøre?” Og jeg måtte ta avgjørelser, da, som lå til en gruppeleder. Men der var Bratteli litt var, så det var en utrolig vanskelig balansegang. Jeg var i store deler av den perioden reell parlamentarisk leder, kan du si. Men Bratteli var jo – det løste seg jo da jeg kom inn i den regjeringen.

Eriksen: Men du opplevde jo også stridighetene mellom det vi kan kalle kretsen rundt Reiulf Steen og Odvar Nordli. Hvordan plasserte du deg selv der, og hvordan opplevde du den situasjonen?

Johanson: Ja, det var ingen tvil om hvor jeg plasserte meg selv – det var på Nordlis side. Det kom av disse erfaringene jeg hadde – med samtaler med Arvid Engen og hva vi så på som illojalitet fra Reiulf Steens side. Han hadde et intervju, det var vel i Ny Tid, eller hva SVs blad het, og var kritisk overfor sitt eget parti like før vi skulle ha landsmøte. Det var tydelige lekkasjer om hvem som skulle inn og være statsråd og en rekke slike ting. Det viste seg jo siden at det måtte være han, så vi stolte ikke på ham. Det trur jeg var nokså vanlig i stortingsgruppa. Nå var jo også Odvar Nordli på slutten av 1970-tallet tydelig sliten, så det var en vanskelig situasjon, det der. Men det var det at du ikke stolte på Steen, og nå var Gro Harlem Brundtland rykket opp som statsminister, og Reiulf Steen var fortsatt partiformann, så vi så jo på den som veldig uheldig –. Men Reiulf Steen var en orator av en annen klasse, selvfølgelig. Han kunne begeistre, og han klarte det på dette landsmøtet, hvor det var misnøye med ham for hans illojalitet. Han klarte det igjen, og landsmøtet ville jo stå samla. Så det ble som det ble, hvor Reiulf ble valgt, og Gro ble nestformann. Men den skepsisen til Reiulf Steen, den må jeg si hang igjen hos meg. Jeg var kommet så nær på disse tingene, særlig disse lekkasjesakene. Det kunne vi ikke akseptere. Jeg veit ikke om dere har snakka med Odvar Nordli. Jeg skal ikke spørre om det, men [latter] det er vel disse tingene der.

Bergh: Men det var Steens personlige atferd og egenskaper mer enn det han sto for politisk. Så du noen politiske dimensjoner i dette?

Johanson: Nei, det gjorde jeg vel ikke, annet enn at Odvar Nordli var praktikerens. Han kunne gjøre tingene og så litt mer uideologisk på det. Men Reiulf Steen var en veldig orator, og hans store ting var at han greide å få Arbeiderpartiet på skinnene igjen etter valgnederlaget i 1973. Men vi stolte ikke på ham, og hele denne affæren med Arvid Engen – jeg tror det var en nokså vanlig oppfatning i gruppa. Odvar Nordli var gruppas mann.

Eriksen: Vi kunne kanskje knytte en linje tilbake til fagbevegelsen. Du nevnte at du møtte tillitsvalgte og fagorganiserte ute på arbeidsplassene når du reiste rundt. Men hva med LO-

ledelsen? Du hadde jo viktige posisjoner da du satt i industrikomiteen, og da du senere ble olje- og energiminister. Hva var dine forbindelseslinjer oppad til LO?

Johanson: Nei, den var ikke så åpenbar for å si det slik. Jeg hadde en forbindelse, og det var formannen i Papirindustriarbeiderforbundet, Rolf Hauge, som var fra Halden, og som jeg kjente derfra. Papirindustrien hadde veldige omstillingsproblemer der. Så der hadde jeg en kontakt. Og en gammel AUF-kamerat fra Halden, Thor Andreassen, var hovedkasserer i LO. Så jeg hadde litt kontakt med ham, kan du si. Men ellers var det ute på arbeidsplassene jeg var. Jeg skal ikke gi meg sjøl noen karakteristikker, men jeg tror jeg var av dem som på bakgrunn av at jeg var i industrikomiteen, var den som var særlig mye ute. Jeg hadde særlig kontakt den veien der. Jeg hadde ikke noen problemer med gjenvalg eller sånne ting fra det holdet, så jeg hadde et godt og åpent forhold. Men det var ikke alle som blåste i ”hønn” for meg med ”Johanson”. [Latter]

Bergh: Men treforedlingsindustrien fikk problemer etter hvert, og det rammet jo ikke minst ditt fylke, både Halden og Fredrikstad, nei, unnskyld, Sarpsborg, altså Borregaard, først og fremst. Hvordan så du selv på den tiden på den industribransjens muligheter? Det var jo ulike ideer som ble lansert for hvordan man skulle komme videre?

Johanson: Da må jeg gå litt tilbake til Rolf Hauge, som var en av de dyktigste forbundsformennene etter min oppfatning. Han skjønnte at det var en del papirfabrikker som ikke ville greie seg. Og han nevnte at det må vi godta, men da får vi foreta en rasjonalisering og styrking på annet hold. Så jeg sto i grunnen på hans linje. Jeg skjønnte jo at det var enkelte av de bedriftene som ikke kunne gå, og det var en del nedleggelse av foreldede papirfabrikker, kan du si. Yven i Østfold var en av dem, Torp Bruk en annen. Det vant han på. Og han fikk fram mange ting, som støtte til Borregaard, selv om det var reduksjoner på Saugbrugs, en del støttetiltak den veien også – ikke minst på å få til miljøtiltak mot forurensning. Så der var jeg helt på linje med ham, kan du si, med å foreta en kontrollert og forsiktig nedjustering av bedrifter og samtidig sikre oppbygging av nye. Så det var i grunnen linja jeg sto på.

Bergh: Her kommer jo også miljøvern som du er inne på, som et nytt element og som et kostnadselement som kunne være av betydning for en bedrifts muligheter til å overleve.

Hvordan vurderte du selv denne balansegangen mellom miljøhensyn og annet som kom nå, og de mer tradisjonelle måtene å vurdere bedriftenes –

Johanson: Jeg må vel innrømme at i min tid som aktiv politiker var det den industrielle linja jeg sto på, fordi jeg også var med i industrikomiteen. I Halden var jo dette veldig aktuelt, og jeg husker jeg gjorde en formulering – satt på spissen: ”Det er et valg. Skal vi ha en levende by og en død fjord, eller skal vi ha en død by og en levende fjord?” Det gjaldt Iddefjorden. Det var satt på spissen, selvfølgelig, men det var en kjerne av sannhet i det. Og da gikk jeg nok for livet i byen framfor livet i fjorden, er jeg redd for. [Latter]

Eriksen: Ja, hvis vi kan følge den linjen litt videre, eller kanskje litt tilbake, til en av de første, kan du si, konfliktene mellom industri og kraftutbygging på den ene siden og miljøvern på den andre. Det var jo Veig/Dagali-saken, og den er ganske fyldig beskrevet, blant annet av Gro Harlem Brundtland i hennes erindringsbok. Hvordan plasserte du deg der?

Johanson: Det er interessant at du spør om akkurat det, for det var jo liksom opplest og vedtatt at en skulle gå inn for den, i alle fall i industrikomiteen. Men der var jeg en dissenter, fordi det sto nemlig i partiprogrammet at disse skulle spesielt vernes – jeg husker ikke akkurat formuleringen nå. Resonnementet mitt var det at hvis vi skal foreta utbygginger andre steder som ligger nærmere, må vi i dette spørsmålet som faktisk var programfesta for oss, gå inn for vern. Jeg husker ikke om det var et skille mellom Dagali og Veig, om den ene var litt mer utsatt enn den andre. Men det jeg husker, var at jeg på sett og vis ikke likte det overfor mine kolleger i industrikomiteen. Og sånn gikk det jo også. Gro Harlem Brundtland hadde den samme oppfatningen, så i en sånn sak var jeg for en gangs skyld på linje med henne.

Eriksen: Og det var jo nesten på håret det ble –

Johanson: Ja visst ble det det!

Eriksen: – i stortingsgruppen, den var vel delt på midten?

Johanson: Ja! Og jeg innbiller meg jo at innlegget mitt kanskje var med på å få til dette her. For jeg kom liksom fra dem som det var forutsagt skulle gå inn for utbygging av Veig og Dagali. Jeg husker ikke om jeg da var formann i utenrikskomiteen.

Eriksen: Det var du vel i 1978?

Johanson: Ja, da var jeg i industrikomiteen. Jeg vet jeg hadde det i industrikomiteen. Men jeg husker ikke om den saken ble satt på spissen mens jeg var i utenrikskomiteen. Standpunktet var jo det, og min bakgrunn var jo utbygging, ikke sant.

Eriksen: Men du fikk jo en annen vanskelig avveining, eller kanskje den ikke var så vanskelig, Alta-saken?

Johanson: Ja, vi skal komme tilbake til dette med Alta-utbyggingen, går jeg ut fra. Jo da, det var klart det var andre saker som var vriene. Nå tar du meg lite grann på senga, for jeg kan ikke i øyeblikket huske det, for det gikk jo så mye i ett. Men jeg vil heller gå over til noe annet som henger sammen med dette her, og det var disse vassdragsutbyggingene i min tid i industrikomiteen og i departementet. Det var en høykonjunktur for utbygging, og vi gikk jo stort sett inn for det i industrikomiteen. Disse møtene vi hadde ute, vi dro alltid ut til de stedene det skulle være, og det var voldsom oppslutning av folk overalt til dette med vassdragutbygging. Så var vi da i en kommune, jeg husker faktisk ikke hvor, men der gikk kommunestyret imot. ”Ja vel,” sa vi til dem, ”da dropper vi dette her.” ”Nei, men det var ikke meningen.” Meningen var jo at det fæle departementet og regjeringen og Stortinget gikk inn for utbygging, mens de var imot. Men i virkeligheten ville de ha det. Vi hadde mange av dem med denne dobbeltholdningen, for da kunne de få utbyggingen og samtidig gjøre som Pilatus og toe sine hender i rent vann.

Lie: Det er jo flere ting i industripolitikken sent på 1970-tallet som gjør at den tradisjonelle industripolitikken kommer litt under press. En ting er miljøet, naturligvis, energispørsmålet rundt vassdragsutbygging, men så har man jo en mer allmenn diskusjon om retningslinjene for industripolitikken fram mot og etter Finn Lied-utvalget, som jeg tenkte vi kunne ta et par spørsmål om. Dette blir i ettertid ofte blir sett på som viktig i forbindelse med en omlegging av industripolitikken. Jeg vet ikke hvordan du ser på det utvalget og virkningen av det i dag. Man kan jo se på det på to måter i hvert fall: Det ene som en diskusjon av og en ny retning på det som har vært etterkrigstidens industripolitikk. Men i stor grad er det jo også kanskje en justering av 1970-tallets industripolitikk, som vi har vært inne på, hadde veldig spesielle utslag og kanskje gikk langt når det gjaldt bestemte typer støtte, det å velge ut bedrifter og så

videre. Jeg vet ikke hvordan du ser på oppkomsten og diskusjonen av Finn Lied-utvalget ut fra den lange linjen – omleggingen av det som hadde vært etterkrigstidens industripolitikk – og den korte linjen – som på en måte mer er en justering bort fra 1970-tallets politikk?

Johanson: Først da må jeg spørre i min utilstrekkelighet og dumskap, holdt jeg på å si: Lied-utvalget, når kom det?

Lie: Det ble vel nedsatt i, ja, det husker vel dere vel så godt, sent i 1977 eller var det 1978. Den kom akkurat samtidig med renteutvalget til Bjerve.

Johanson: Ja, ja.

Lie: Det ble vel diskutert i samme omgang. Men hva skal vi si – tematisk er det jo slutten på motkonjunkturpolitikken, og så blir det diskutert et stykke inn, liksom prinsipielt, i forhold til industripolitikken.

Johanson: Ja. Jeg kom ikke så mye borti den, for diskusjonen kom vel mest da jeg hadde flyttet over til utenrikskomiteen, regner jeg med. Vi var klar over at vi måtte foreta justeringer der, men vi var vel litt tunge på det, og det var diskusjoner om det. Men i industrikomiteen var vi litt reserverte overfor det. Jeg husker at vi satte opp et mål, var det 400 000 arbeidsplasser i industrien – et eller annet tall der, og det gikk stadig ned. Det var jo et sånt mene tekel, du måtte ikke gå under det. Jeg husker at vi stadig leste disse statistikkene, og lenger og lenger ned gikk det. Men vi forsto også at det med motkonjunkturpolitikktiden ikke gikk lenger. Vi måtte justere det. Men som sagt i industrikomiteen var vi ikke noen forkjempere for det, det kom vel fra regjeringen, det kom vel fra finanskomiteen at vi måtte justere det.

Lie: For det ble jo enighet, selvfølgelig, om at man måtte avbryte motkonjunkturpolitikken og stramme inn, og man har jo tall, utenriksøkonomien og det statsfinansielle. Men du oppfattet det fra ditt ståsted at det var vel så mye det bildet som krevde at det ble en omlegging. Det var ikke en oppfatning i industrikomiteen at her hadde man gjort noe gjennom noen år som man måtte gjøre om, at man måtte legge en annen kurs for selve industripolitikken?

Johanson: Jeg vet ikke hva jeg skal svare på det, for det kan jo hende at man innerst inne forsto det. Det vil jeg jo si. I alle fall på høyresiden var dette en klar oppfatning. Men utad var

vi i industrikomiteen veldig betenkt, da. Og dette var det vel jeg ga uttrykk for utad og offentlig, mens vi innad nok skjønte at det måtte til. Men det var liksom ikke vi som ønsket å ta støytten. Det er ikke akkurat noen fremragende egenskap det å liksom vike unna, men vi gjorde nok det, og vi skjønte vel at her måtte vi det, særlig som du sier, på grunn av utenriksøkonomien, prisen og alt det. Vi måtte gå den tunge vei. Men jeg tror vi hadde vanskelig for å erkjenne det åpent. For komiteene i Stortinget, vet du, de var i alle fall den gangen sektorkomiteer – det er de sikkert ennå. Og vi hadde industri, og vi hadde vassdrag, og vi hadde olje. Og industrien, det var vår baby. Hver fabrikk som ble nedlagt, følte vi som et nederlag. På kort sikt kunne vi greie å forhindre det med litt støtte og sånne ting, særlig oppunder valg. Så vi var nok med på å forsinke denne omleggingen, vil jeg tro. Men vi innså jo at det var nødvendig etter hvert.

Lie: Bare et oppfølgingsspørsmål bakover i tid, for du nevnte Arne Haarr.

Johanson: Ja.

Lie: Og Industridepartementet. Hvis vi går tilbake til høydepunktet i motkonjunkturpolitikken med Ulveseth i departementet. Ulveseth og Kleppe, hvordan oppfattet du den relasjonen? Var det samarbeid, eller var det mer det motsatte?

Johanson: Mellom Ulveseth og Kleppe?

Lie: Og Kleppe, ja.

Johanson: Ja, Ulveseth var jo ikke noen konfrontasjonsmann. Han var ikke det, for hele hans legning var annerledes, men reelt var det nok det. Det vil jeg nå påstå. Han måtte jo ha støtte av Nordli, og det fikk han. Så Nordli og Ulveseth, det var jo da – og Bjartmar Gjerde som var industriminister en stund. Dette skillet var jo i regjeringen, hvor Kleppe lenge var alene, for å si det sånn. Men han fikk da også støtte av Nordli og ikke minst av Gro Harlem Brundtland. Det drev jo den veien.

Eriksen: Jeg vet ikke om vi skal gå tilbake til Alta-saken –

Johanson: Jo, det kan vi godt. Vi kan godt gjøre det.

Eriksen: Hvordan opplevde du behandlingen av den? Da tenker jeg både på Stortinget, og du opplevde den jo ikke minst som olje- og energiminister – hvordan regjeringen behandlet den saken da du kom inn som det?

Johanson: Ja, vi kan kanskje snakke litt i sammenheng, ikke bare som et kort svar på et spørsmål. Min periode i industrikomiteen var kanskje den mest hektiske med utbygging av vannkraft. Vi var stadig på farten med dette, og særlig så vi jo på problemet i Finnmark, hvor de hadde underskudd på kraft, og betydningen av å sikre kraft innenfor fylkets grenser var stor. Dette var en allmenn oppfatning i Finnmark, i alle fall på det tidspunktet. Og den som da sto nær, var jo Alta-utbyggingen. Nå husker jeg ikke hvordan det var på regjeringsnivå siden til å begynne med, men opprinnelig var planene en nokså omfattende utbygging. Nå husker ikke jeg de samiske navnene på alt det her, men det var et alternativ som gikk ut på at Masi ville bli oversvømt. Det var et annet vassdrag der også. Så var vi der, og komiteen også. Og om det var før proposisjonen kom, det kan jeg ikke huske, men Masi ble i alle fall da tatt ut, og da ble det jo mindre kilowattimer. Så var det et moment som var særlig framme, og det var et annet vann som skulle være med der, og som sto høyt på vernernes liste, det ble også tatt bort.

Jeg har lest mitt eget innlegg i debatten om det, og da ble jeg jo mint på det igjen. Så det alternativet – og det mener jeg – det alternativet som da sto igjen, om det ikke var et direkte flomkraftverk, så var det i alle fall en moderat utbygging. Også miljøhensyn ble tatt i betraktning der. Det står jeg på ennå. Jeg ser at Gro Harlem Brundtland angrer på dette, men jeg mente det var riktig den gangen, med de justeringene som var foretatt og utelatelser av en del vassdrag og tilløp. Det mener jeg ennå. Men det som gjorde den saken så betent, var jo ikke graden av det en skulle bygge ut, men at det ble en samesak. Det var det som gjorde denne saken så veldig spesiell. Dermed ble det også en symbolsak, både for samesaken og samtidig for vassdragsutbygging – nei, det kom jo en tid med økende motstand mot vannkraftutbygging av miljøhensyn og alle sånne ting. Og de forente seg da, disse to hensynene, både det rent miljøvernmessige og hensynet til samene. Men jeg har jo en mistanke om at mange som ikke hadde noen stor interesse for samene akkurat, brukte dem og skjøv dem fram i bildet. Og det var det som gjorde den saken så vrien.

Da var jeg i regjeringen, og da vi var kommet så langt at det hadde blitt utsettelse på grunn av kulturminneloven og sånne ting, var det jo spørsmål om å utsette hele saken. Det var jeg veldig imot, for når en sak var vedtatt av våre politiske, lovlige myndigheter, til og med to

ganger i Stortinget og regjeringen, så kunne vi ikke la være å gjennomføre tiltaket. Å la oss tvinge av utenomparlamentariske operatører – det ble et prinsippsspørsmål på det grunnlaget, som gjorde at justisministeren kom hardt inn i bildet også. Så selv om det var upopulært, sto vi på den og med all den halloien og alt det der.

Jeg vet ikke om jeg skal nevne det, men jeg husker episoder rundt dette. Like etter at Gro Harlem Brundtland hadde overtatt, var det samer som hadde lagt seg ned eller satt seg opp – i alle fall hindret tilgang til Slottet, hvor vi hadde statsråd. Vi hadde kommet oss inn, men de hadde sperra veien ut igjen. Og pressefotografene sto der, selvfølgelig – et bilde hvor de gikk løs på samekvinner i drakt, hadde jo gjort seg i avisene. De gikk løs på Gro Harlem Brundtland som måtte si nei til dem. Men vi måtte vente, da, på statsråd, og jeg husker så godt – dette er en sånn kuriøs bit igjen, men det illustrerer situasjonen. ”Ja,” sa kong Olav: ”Det er ingen fare. Jeg har utmerket med konjakk og andre ting i baren her nede.” [Latter] Da husker jeg at vi måtte gå ut bakveien på en måte, og at jeg kom til Stortinget også, eller rettere sagt skulle til Stortinget. Jeg valgte en sideinngang, for det var voldsomt med folk og demonstrasjoner på utsiden, og de var nokså skarpe av seg, for å bruke det uttrykket. Jeg fikk brev også om at de skulle ta og vri huet om på meg. Så det var litt tøft, jeg må jo innrømme det. Og det var mange som jeg sto nær politisk, vet du, som nå ble bitre motstandere. Det var uten tvil den vanskeligste saken jeg hadde både i industrikomiteen, som formann der, og som statsråd. Det må jeg si.

Eriksen: Det jeg tenkte på nå: Regjeringen – hvilke statsråder opplevde du ville velge en mer forsiktig linje, en utsettelseslinje? Som nølte med å kjøre denne saken igjennom?

Johanson: Ja, jeg ville vel trodd at hvis Gro Harlem Brundtland hadde vært statsminister hele tiden under denne saken, så hadde den muligens fått et annet forløp. Hun har jo selv sagt noe sånt. Men hun kom inn i denne saken som statsminister da den var kommet mye, mye lenger. Så hun mente da at vedtaket med den reduserte utbyggingen får vi gjennomføre. Så var hun også litt opptatt av at vi måtte foreta en parallell utbygging av samenes rettigheter – med Sametinget og det der. Så hun kjørte et litt parallelt løp. Men på det tidspunktet jeg kom inn i regjeringen, tror jeg ikke det var noen diskusjon om at dette måtte vi bare gjennomføre. Det gjaldt også miljøvernminister Rolf Hansen, som var en mann med kanskje større prestisje og innflytelse enn folk ute var klar over. Han også gjentok dette standpunktet, så det var vel ikke noen dissens eller mislyd i regjeringen, selv om mange syntes det var en kjedelig sak, selvfølgelig.

Eriksen: Vi begynner å nærme oss en liten pause. Men det er kanskje et emne vi kan føre videre etter lunsj eller avslutte med her, og det gjelder Nordlis avgang og spørsmålet om hvem som skulle etterfølge ham.

Johanson: Ja.

Eriksen: Hvordan opplevde du denne arvefølgen? Ble du på noen måte trukket inn i denne saken?

Johanson: Ja, det forholdet med Reiulf Steen og Nordli ligger jo tilbake i tid, det, og Nordli var statsminister. Da jeg kom inn i regjeringen i oktober i 1980, merka jeg jo med en gang at han ikke var den gamle. Han var sliten og hadde øyesykdommer, og han hadde ikke det samme engasjementet som tidligere. Da ble det sånn at jeg for min del hadde mer enn nok med å sette meg inn i mine egne saker og holdt meg til det. Men jeg så jo det at det ikke var den riktige driven over regjeringen. Og jeg husker, om jeg får lov til å nevne det, at vi hadde en vinterlig regjeringskonferanse som vi nå har bortpå Jevnaker, den gangen var det oppå Staur, statens skogforretningsgård. I parentes bemerket hadde man jo ikke plass til alle statsråder, så jeg, den yngste statsråden, og de andre yngste statsrådene, vi lå på trevet i en uthusbygning. Det var varmt og godt og greit og alt sånt noe, men det var jo litt spesielt.

Vi var der oppe og forhandla om budsjettet og den økonomiske situasjonen. Det var i slutten av januar, dette, eller midten, begynnelsen av januar, og det var en defaitisme som prega regjeringen. Vi måtte kutte – veldig mye. Ulf Sand var finansminister, og han måtte kutte. Jeg husker som det var i dag, at vi hadde en svær diskusjon rundt gravferdsbidraget. Det ble et slags symbol at vi måtte kutte det. Det er enkelte slike ting som – ja, den følelsen der oppe, den synes jeg var humørdrepende.

Men jeg hadde jo sakene mine å stå i med. Jeg hadde Alta-saken i januar 1981, starten der oppe og all den hurlumheien som ble om den. La meg få legge inn en ting der. Jeg hadde en diskusjon om hva vi skulle gjøre. Vi skjønnte jo at vi måtte ha mannskap på dette, og det var jo ikke hotellkapasitet eller noen ting. Det var snakk om å – merkelig nok var det Stoltenberg som antyda at vi skulle ha militære der oppe. Men det var jeg veldig imot, vi måtte jo komme unna det at det skulle settes inn militære mot dette. Det var politiets oppgave. Så da løste vi det problemet med å leie et stort skip. Jeg husker ikke hva det het, men vi løste det på den måten, og det var en grei måte å gjøre det på. Men all den hurlumheien rundt det gjorde at jeg

ikke fulgte så godt med i dette. Jeg skjønnte jo at Nordli ikke var riktig i form, men jeg forsto ikke at det var så alvorlig som det var.

Den siste dagen i januar hadde vi et møte i Skogeierforbundet, av alle steder, hvor det blant annet var snakk om treforedling. Nordli var med, Lars Skytøen, som var industriminister, var med, og vi snakka da mest litt uformelt om problemer for treforedlingsindustrien, skogbruket og alt dette her. Da vi kom ut fra møtet, sto Kjell Kristensen der, som i grunnen har spilt en stor rolle i Stortingets og Arbeiderpartiets indre liv, noe kanskje ikke alle er klar over her, og tok Nordli til side. Da var det et eller annet, skjønnte vi, et eller annet på gang. Men jeg skulle til Mosjøen, for de skulle ha mer kraft til aluminiumsverket sitt der oppe, så jeg holdt på der oppe. Da var det rykter som gikk. De kom og fortalte meg at det var rykter om at Nordli skal gå. Så ringte jeg til Lars Skytøen – vi har jo sånn utbytte i den og andre statsråden, han var mitt alter ego i slike tilfeller. Da fortalte han om et møte hvor Nordli hadde meddelt at han skulle gå. Så jeg hørte ikke til den kretsen som var med i de diskusjonene.

Men så var det spørsmål om hvem som skulle tre inn, og dette kjenner jo dere til like godt som meg at Nordli og Bratteli ville gjerne at det skulle være Rolf Hansen. Men da var det plutselig en brann på grasrota, for å si det sånn, for Gro Harlem Brundtland. Det var vel Ingjald Ørbeck Sørheim, tror jeg – det ville dere sikkert ha hørt om – som var initiativtaker til dette her. Det spredde seg jo som ild i tørt gress på grunnplanet i Arbeiderpartiet disse få dagene i slutten av januar og begynnelsen av februar. Da det kom til stykket, sa også Rolf Hansen nei, og da var veien åpen for Gro Harlem Brundtland. Hun var jo noe helt annet, voldsomt med initiativ. Jeg vet ikke hvor langt jeg skal gå med dette her, men jeg satt med utbyggingssaker og vassdrag og sånne ting. Hun ringte meg midt på natta og spurte om ting, hun lå jo hjemme og leste dokumenter og spurte meg om enkelte ting. Så hun var veldig engasjert og skulle sette seg inn i alt mulig. Kanskje gikk hun for langt den veien, for det er jo ikke så lett å holde detaljstyring på alt.

Men jeg satte veldig pris på henne, særlig engasjementet, og det var viktig at vi fikk en ny lederskikkelse i regjeringen. Hun var kvinne, ikke sant, og mer ungdommelig, hun sto for en annen miljøpolitikk og dette her. Jeg tror det hindret et fryktelig valgnederlag i 1981. Nå gikk det jo galt, likevel, men uten Gro Harlem Brundtland tror jeg at tilbakefallet hadde blitt større, om jeg skal få si dere det. En annen ting var at hun var ingen dyktig møteleder, så disse statsrådsforberedelser tok ofte litt lang tid. Men vi skjønnte jo det, vi andre, som kanskje hadde litt mer erfaring fra rent organisasjonsmessig arbeid. Vi kvitterte med å holde kjeft, [latter] så det skulle gå lettere gjennom med sakene.

Så jeg holdt meg som sagt litt på utsiden av dette her. Men da det kom så langt – jeg skjønnte jo at Nordli var nedfor og ikke hadde den samme kraften lenger, nå som heller ikke Bratteli var i Stortinget. Så på en eller annen måte var det to epoker på utadgående, både med Nordli og Bratteli.

PAUSE

Eriksen: Ja, da har vi lyst til å gå videre med Arbeiderpartiet og med utenriks- og sikkerhetspolitikken.

Johanson: Ja.

Eriksen: Vi har jo så vidt vært innom det i formiddag. Sist på 1970-tallet ble du medlem av, ja, ikke bare medlem av, men leder av utenrikskomiteen. Det er jo en av de komiteene som det er knyttet mest prestisje til i Stortinget. Og når man får en slik stilling, er det sjelden uten grunn. Det betyr jo også at du har hatt et bredt utenrikspolitisk engasjement i din tid ved Stortinget. Jeg vet ikke om vi kan starte der og med ditt Europa-engasjement?

Johanson: Ja. Vi bør kanskje begynne med dette med NATO, som NATO-skeptiker, som jeg vel var til å begynne med. Men som mange andre, særlig fordi Stalin og de andre gjorde det de gjorde, så kom jeg til det etter hvert at det var riktig å være med i den vestlige alliansen. Og det har jeg vært nokså opptatt av, men likevel med noen nyanser. Som ung var jeg veldig opptatt av forholdet til Spania, som AUF var på den tiden, og dette med tjenestetiden og alt dette her. Slik sett var jeg jo inne i et engasjement utenrikspolitisk, som sto i samsvar med AUF. Jeg deltok på FNs generalforsamling i 1967, og jeg må nå si at jeg ble lite grann desillusjonert der borte. For det var mye maktkamp, som det ikke var, syntes jeg da, skikkelige realiteter bak. Men jeg fikk med meg det da den berømmelige resolusjonen om Israel ble vedtatt. Jeg husker ikke nå nummeret på den, men dette har jo stadig gått igjen, og jeg satt og så på dette og ble engasjert i det som hendte ute. Jeg var engasjert i Vietnam-spørsmålet og var kritisk til det, kan du si. Men jeg så jo også den komplikasjonen som det innebar at vi var samtidig veldig avhengige av USA. Jeg så på dette som en litt vanskelig sak av den grunn.

Du snakka om Europa. Jeg var jo i Europarådet, faktisk første gang i 1959 og flere ganger etterpå, men som jeg sa i stad, var det ikke der de store avgjørelsene ble tatt. Det var

noen som trodde det. Men den villfarelsen var ikke akkurat så god å komme i. Men du fikk møte mange av storhetene, Willy Brandt og forskjellige andre av dem som gjorde seg gjeldende da – blant annet Edward Heath. Og jeg fikk jo en viss føling med tingene. Jeg hadde denne interessen ved siden av industripolitikken og finanspolitikken. Men det var ikke utenrikspolitikken som var mitt anliggende. Jeg vil jo være så ydmyk å si at da jeg ble valgt inn i utenrikskomiteen, var det vel på akkurat det tidspunktet hvor det var uår på folk, for å si det sånn. [Latter]. Og da ble det nok meg, da, og det var vel særlig fordi at jeg hadde allmenn erfaring fra politikken. Det vil jeg nok si. Det var ikke så mye spesialinteresse og engasjement for utenrikspolitikk. Så det var jo derfor jeg kom inn.

Du snakka om europapolitikken, og da er det jo dette med EU som er nokså sentralt. Det var klart da det første gangen ble sånn at vi skulle gå inn i EU. Det var et tema – det var jo i 1960-åra også, men da ble det jo ikke alvor av det.

Eriksen: Men var du allerede den gangen for europeisk medlemskap?

Johanson: Akkurat da det var mest aktuelt, var jeg ute av Stortinget. Jeg ble slått ut i 1961, og det var i 1962/63, minnes jeg at dette var.

Eriksen: Ja, det stemmer det.

Johanson: Så jeg hadde vel en litt ambivalent holdning, uten at jeg gikk noe spesielt inn for det. Så kom vi da til 1972. Da må jeg si at jeg med bakgrunn i Europarådet og at Tyskland og Frankrike sto sammen, var en ihuga tilhenger av norsk medlemskap. På mitt hjemsted, Halden, husker jeg at jeg skrev ut brev med håndskrift som vi fikk trykt etterpå, og som gikk rundt til husstandene i Halden, der jeg gjorde oppmerksom på at jeg ville stemme ja. Stortingsmannen på stedet ville gjøre det. Så da var jeg litt engasjert, kan du kanskje si. Og da resultatet ble som det ble, var noe av det første jeg gjorde, å ta kontakt på hjemstedet mitt med dem som var ledere for nei-bevegelsen, for å prøve å bøte på disse tingene igjen. Jeg så jo at det gikk nokså hardt for seg, det vet vi jo, så jeg prøvde å bøte på disse tingene. Og jeg var enig i den linjen som ble valgt da i 1973, hvor vi holdt en nokså radikal kurs for å møte SV og ta igjen noe av det tapte. Det lyktes vi jo med, kan du si, og da var jeg med også.

Da dette spørsmålet ble aktuelt på nytt, var jeg ute av Stortinget og ute av politikken. Men fra å være en temmelig aktiv tilhenger i 1972, var jeg nå en tvilende Thomas, det må jeg innrømme. Jeg stemte til slutt ja, jeg gjorde det, men jeg var av tvil. Den viktigste grunnen for

meg da var at dette ville splitte det norske folk – helt igjennom. Vi kunne ikke gå inn i Europa uten at det i alle fall var et klart flertall for det, og det ville det ikke bli etter min oppfatning, og så gikk det jo slik det gjorde i stedet. Jeg gråt vel ingen tårer akkurat over det resultatet, selv om jeg helst ville ha en ja-situasjon. Og denne holdningen er jo styrket siden 1994, fordi – ja, nå tror jeg ikke det er noe aktuelt spørsmål i det hele tatt. Om det er oljen, at det er den rike oljenasjonen Norge som spiller inn, får en diskutere. Men det spørsmålet er i dag i alle fall ikke aktuelt. Så mye om de tingene.

Eriksen: Hvis en kanskje kunne spørre litt mer om det: Kan du forklare ditt sterke engasjement for et medlemskap i 1971/72? Hva la du mest vekt på?

Johanson: Jeg la jo vekt på at Norge hørte til Europa. Jeg så særlig dette med Frankrike og Tyskland som nå sto sammen, og jeg mente også at vi av økonomiske grunner, da var jo ikke oljen kommet så langt fram, måtte være med. For industrien vår måtte få et marked, og tross alt var jo denne avtalen vi hadde fått om fisk, til å leve med, selv om det var problemer. Men det var vel mye ideologi. Norge var en europeisk nasjon, og vi hørte hjemme i et fellesskap, i et samarbeid med de landene i Europa. Så det var i grunnen både en kombinasjon av – hva skal vi kalle det – idealisme og rene kjøpmannsbetraktninger.

Eriksen: Hvordan betraktet du Arbeiderpartiets håndtering av europaspørsmålet i 1971/72?

Johanson: Ja, da har du det igjen: En ting er hvordan man vurderer det i det aktuelle tidsrommet. Noe annet er det når vi har etterpåklokskapens briller på. Det er vel riktig å si i ettertid at den uttalelsen Arbeiderpartiet kom til på Gjøvik, med Bratteli, at de ville gå av hvis det ikke ble ja-flertall, den var ikke klok. Nå var jo den med på å gjøre frontene enda hardere enn de faktisk var. Der gjorde vi en feil. Så kan vi stille spørsmålet: Skulle vi gått ut med et klart ja-standpunkt tidligere og ikke bare ligge på været helt til striden? Det kan jo være riktig at da fikk nei-siden et forsprang på ja-siden, i alle fall i Arbeiderpartiet, fordi vi var standpunktløse, mens partiene på nei-siden hadde sitt klare standpunkt, de kunne hamre det inn. Så i etterpåklokskap kan vi si to ting: Partiet burde på et tidligere tidspunkt ha flagga sitt standpunkt, og det ligger kanskje en motsetning i det da en på det avgjørende tidspunktet sa fra at vi går hvis det ikke blir ja-flertall. Så de to tingene er det jeg har festa meg ved som kanskje ikke var skikkelig håndtert. Det ble jo også en veldig – hva skal vi si – kollisjon mellom den gamle partikulturen og den faktiske situasjonen som oppsto, hvor mange innenfor

Arbeiderpartiet gikk inn på nei-siden. I gamle dager ville de vel ha måttet forlate partiet, jeg vet ikke. Men nå fikk man altså lov til å ha en organisert fraksjon innenfor partiet. Jeg tror ikke det var noen vei forbi, men det var jo helt ny situasjon som førte til en kollisjon mellom den gamle partikulturen og det å stå fritt i et så viktig spørsmål som EU-saken.

Eriksen: Du var inne på virkningene av EF-striden for partiet. Og du nevnte ordet radikalisering. Det som skjedde i 1972 og ved valget i 1973, bidro til en radikalisering av Arbeiderpartiet. Jeg vet ikke om du vil utdype det litt nærmere, og på hvilken måte?

Johanson: Vi så jo at vi gikk ned med 11 prosent, så vidt jeg husker, og veldig mange av dem gikk over til det som ble SV. Det første vi måtte gjøre, var å få dem tilbake. Og skulle vi klare det, måtte vi legge om kursen noe til venstre og samarbeide med SV, selv om det var vanskelig, heller enn å være i allianse med mellompartiene. Det var vel i grunnen det vi valgte, og selv om jeg – som dere har skjønnt – ikke ser på Reiulf Steen som min store stjerne, skal han i alle fall ha den rosen at han på det tidspunktet var strategen i et arbeid for å bringe oss mer på radikal side. Nå passet det jo også, for vi hadde vært nødt til, for å få flertall i perioden fra 1969 og fram til 1972, å holde oss på den høyre siden. Og ikke minst kom, som vi snakket om i stad, etterspillet etter motkonjunkturpolitikken som nødvendigvis måtte føre til at det ble en mer markedsøkonomisk linje vi måtte føre. Og alt dette ble det da flyttet en del på i 1970-åra. Så dette er vel litt av bakgrunnen for at vi gjorde et veldig godt valg i 1977. Men i 1981 fikk vi jo betale for at vi hadde gått for langt den andre veien. Det går som en nemesis gjennom vår politiske verden at det partiet som sitter med regjeringsmakten i en valgperiode, må forvises til opposisjonsbenken i den neste. Det er denne turnover som gjør seg gjeldende, og det ser vi jo i andre land også.

Bergh: Denne radikaleringen som jeg forstår du også opplevde, og som du kan bekrefte – hvis vi skal være litt mer konkrete, hva vil du spesielt peke på som eksempler på denne radikaleringen?

Johanson: Ja, nå har vi jo dette med bankdemokratiseringen, jeg husker ikke riktig når den kom inn i bildet?

Bergh: Det kom jo i etterkant av EU –

Johanson: Ja, det var jo ikke akkurat noen vellykket affære. Og du hadde selvfølgelig vekten du skulle legge på Statoil, den var jo inne i bildet. Det var staten som skulle styre dette. Og vi hadde jo noe av skattepolitikken også, selvfølgelig, hvor man skulle la de samfunnsmessige oppgavene gå foran privatøkonomien. Vi prøvde jo litt på det, så der har du tre ting jeg i farten kan regne opp.

Bergh: Men i hvilken forstand opplevde du dette som mer radikale standpunkter enn de Arbeiderpartiet tradisjonelt i og for seg hadde hatt, og som du kunne finne i tidligere tider i programmer?

Johanson: Hele Arbeiderpartiets politikk var jo en prosess fra den tid vi ble slått ut med regjeringmakten i 1928 for å gjennomføre sosialismen gjennom Nygaardsvolds, hva skal en si, mer praktiske politikk, med hele folket i arbeid og mindre teori, og Gerhardsens gjenreising. Selv om det akkurat i gjenreisningsperioden var vel mye statsstyring, likevel i lange linjer, så gikk det vel en retning fra en rent sosialistisk linje og langsomt over til en kombinasjonslinje mellom markedsøkonomi og planøkonomi. Så gikk det mer over til markedsøkonomi, og det var mange som mente det var gått for langt. Etter 1973 prøvde vi altså å snu litt på fjøla. En parallell er jo det vi har sett de siste åra, hvor uten tvil regjeringen Stoltenberg i 2000–2001 la om. Det var sikkert riktig både med Statoil og andre ting det de da gjorde, og nå er det jo blitt lite grunn endring på det, da. Vi får jo se hvor mye blir av det.

Bergh: Et annet område som kanskje også kan trekkes inn i dette perspektivet, og som kom litt før bankdemokratiseringen, er den nye bedriftsdemokratireformen. Opplevde du det som en radikal forandring?

Johanson: Ja, jeg gjorde det. Men det var jo tross alt innenfor, jeg hadde nesten sagt privatøkonomiske rammer. For det var ikke sånn at det var snakk om noe flertall eller slike ting. Det var jo et brudd på hva man tidligere mente, og det var et brudd på hva man hadde i andre fagorganisasjoner i andre land. Det var en motsetning mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, så man skulle ikke gå over den grensen. Men her gjorde vi det, og det tror jeg var veldig viktig for mange. De som var ”på gølv”, de som var i bedriften, hadde en praktisk sans for mange av tingene og kom da som en motvekt til det som litt fjernerestående aksjonærer hadde. Jeg tror det var en sunn kombinasjon, og det har jo vist seg at de som har

kommet inn fra arbeidstakernes side, har ikke medvirket til å svekke bedriften, heller tvert om, kan man kanskje si. Så det tror jeg var en vellykket reform.

Bergh: Ja. Det var jo lenge betenkeligheter, kan du si, ikke minst i fagbevegelsen mot å –

Johanson: Ja, nettopp.

Bergh: – gå inn i ansvarlige posisjoner i bedriften.

Johanson: Nettopp, nettopp.

Bergh: Hvordan opplevde du det lokalt? Var det et tema?

Johanson: Nei, jeg tror at rent lokalt var folk praktikere, altså. Det gjaldt jo særlig Saugbrugsforeningen, at de kom inn i bildet. Så, hva skal vi si, rent ideologiske synspunkt tror jeg ikke var så framtreddende, i alle fall ikke på mitt hjemsted.

Bergh: Nei. Dette var jo en samarbeidsreform og ikke noen videreføring av kamptradisjonen, så i den forstand kan den ses på som en moderasjonslinje mer enn en radikaliseringslinje.

Johanson: Jada. Det er et spørsmål om hvordan man ser det. For før var det jo sånn at det var aksjonærene som hadde all makt og styring. Når du nå fikk inn et moment hvor arbeidstakerne også kom inn, kan man vel like godt se det som en radikaliseringslinje som du sier, en konserveringslinje. I dag ser vi vel ikke på det med sånn store konfliktskapende øyne, skulle jeg tro.

Eriksen: Jeg vil også ta fram et par andre radikaliserende tiltak på 1970-tallet. Det ene er arbeidsmiljøloven, og det andre Inger Louise Valles kriminalreform, som riktignok ble litt moderert, men tross alt realisert noe senere.

Johanson: Ja, og ikke minst abortloven.

Eriksen: Ja. Hadde du noe engasjement i noen av disse sakene?

Johanson: Ja, hva var den første du nevnte igjen?

Eriksen: Arbeidsmiljøloven.

Johanson: Ja, når det gjaldt arbeidsmiljøet, var jeg en del inne i bildet. Når det gjaldt abortloven, var jeg engasjert i den. I kriminalpolitikken var jeg vel lite grann mer betenkt når det gjaldt de tankene, og det kom ikke minst av stemningen ute på grasrotplanet for det der. Så jeg følte den var vanskeligere å håndtere. Ja abortloven var også vanskelig å håndtere, bevares vel. Men det var mer på et sånt, ja, hva skal jeg si, radikalt grunnlag det også da. Men som i kriminalpolitikken – det var et liberaliseringstiltak nærmest.

Bergh: Vi var før lunsj litt inne på 1970-åra som en distriktpolitisk høykonjunktur på en måte, og mye av motkonjunkturpolitikken var jo distriktpolitisk motivert. Man skulle sikre trygge arbeidsplasser i distriktene. Østfold var et godt eksempel på det. Jeg vil tro for eksempel at Fredrikstad Mekaniske Verksted og den enorme støtten det verkstedet fikk, i stor grad var motivert ut fra behov for å sikre arbeidsplasser der, i alle fall for en tid. Så fikk vi også dette opptrappingsvedtaket for jordbruket i 1975, som bandt statsfinansene ganske kraftig opp over lengre tid. Det er grunn til å spørre hvordan du kanskje spesielt så på dette siste. Kleppe var jo mildest talt fortvilet da det kom. Og som finanspolitikere mistet dere jo en handlefrihet som kunne være betenkelig. Hører dette hjemme i den radikaliseringsmatikken?

Johanson: Ja, jeg vet ikke i hvilken skuff jeg skal legge det. For på den ene siden var det jo sånn at da ble det en ny giv for utkantstrøk med jordbruk, på den andre siden hjalp det til å konservere det som var. Jeg var ikke noe begeistra for det der. Det kom av standpunktet, ståstedet mitt på den tiden. Jeg var jo i industrikomiteen og så problemene som var der, og jeg mente at industrien hadde bedre sjanser til en framtid enn hva man hadde med et konservert jordbruk. Så jeg var ikke noe begeistra for den affæren der. Men som det ble sagt da dette skulle behandles – det gikk jo rykter om at Høyre også ville gå inn for en sånn ordning, SV gjorde en stor sak ut av dette, og Senterpartiet og Kristelig Folkeparti gikk i samme fold, så det ville bli flertall for det, åkkesom. Og da var det vi kom til at vi egentlig ikke hadde noe valg. Vi måtte ”join the band wagon” – er det ikke det de sier? – og gå inn på den siden som under alle omstendigheter ville vinne. Så det var et rent hensiktsmessig valg. Man kan spørre om det er riktig eller ikke, om det skal være presten Brand eller Peer Gynt. [Latter]

Bergh: Men saklig sett var du veldig betenkt?

Johanson: Jeg var betenkt for det, ja. Og det er nå åpenbart at jeg så i møte at vi ikke kunne opprettholde det jordbruket vi hadde, og dette var en midlertidig innsprøyting. Men samtidig møtte jeg jo meg sjøl i døra, for jeg gikk jo inn for å hjelpe industrier som antagelig – på lang sikt i alle fall – ikke ville ha livets rett. Så jeg hadde en double mind i de sakene der.

Eriksen: Jeg vet ikke om vi skal vende tilbake til utenrikspolitikken –

Johanson: Ja, det var der vi var.

Eriksen: – og snakke mer om sikkerhetspolitikk, for det er der du engasjerte deg mest. Men jeg finner ikke noen utsagn fra deg om nordisk politisk og økonomisk samarbeid. Du var for europeisk integrasjon fra utover på 1960-tallet og på 1970-tallet, men hvordan stilte du deg når Nordøk-saken kom opp? Så du den som en avsporing fra det som var ditt hovedanliggende, at Norge skulle bli medlem av et europeisk fellesmarked, eller var du for en både-og-linje?

Johanson: For å ta det til å begynne med, etter krigen, var jeg veldig for nordisk samarbeid, nordisk union og nordisk tollunion, og som grenseboer falt jo det nokså naturlig for meg. Men jeg måtte bare trekke den konklusjon at selv om vi hadde mye samarbeid på det folkelige planet, det institusjonelle, det gikk det dårlig med. Jeg tok konsekvensen av det, og som jeg sa i stad, tok jeg sikte på en europeisk ordening. Så dette med Nordøk, det gikk jeg jo inn for, nå husker ikke jeg nøyaktig på hvilket tidspunkt det var.

Eriksen: 1968.

Johanson: Jo, jeg gikk i høy grad inn for det. Så hvis vi kunne ha kommet fram til en nordisk løsning, som du sier, var jeg veldig for det. Det var jo Borten som, så vidt vi så det da, slo beina – nei, han ville ha det, så veldig. Men de andre, særlig danskene, tror jeg ikke var noe interessert i det, så det falt bort av den grunn. Men jeg var positiv til den tanken.

Eriksen: Var du deltaker i noen form for nordisk folkelig samarbeid, med foreningen Norden? Eller engasjerte du deg på annen måte for nordisk samarbeid?

Johanson: Ikke så mye på det tidspunktet. Vi hadde i Østfold litt generelt samarbeid med Sosialdemokraterna i Bohuslän, det hadde vi jo. Men utover det var det veldig tynt. Jeg tror ikke dette Nordøk-spørsmålet egentlig var et folkelig anliggende. Sett i ettertid var det en slags politisk konstruksjon for enten for å unngå EU-medlemskap eller – ja, det var vel i grunnen det. For det var Bortens store tanke det der, så vidt jeg husker.

Eriksen: Det var i og for seg litt rart med tanke på Senterpartiets sterke antinordisme tidligere.

Johanson: Ja visst var det det, visst var det det.

Eriksen: Men da har jeg lyst til å snakke litt mer om forsvars- og utenrikspolitikk. Du plasserte deg i en pro-NATO-gruppering i Arbeiderpartiet, vi kan si flertallslinjen, men ikke en entusiastisk NATO- –

Johanson: Nei, det er en helt korrekt betegnelse, vil jeg si.

Eriksen: Og det var enkelte sider ved det atlantiske samarbeidet som du var kritisk til.

Johanson: Ja, da vil jeg komme tilbake til det berømte møtet på Lillehammer. Da var jeg formann i utenrikskomiteen, og jeg følte jeg kom i et fryktelig dilemma. Nå er jo dette ting som først skal bli kjent eventuelt om 25 år, så da vil jeg nevne at vi hadde hatt et møte hvor Nordli var statsminister og Frydenlund utenriksminister. Og hvis vi skulle ta et vedtak om dette dobbeltvedtaket, gå inn for det eller gå mot det, så skulle stortingsgruppa eller i alle fall utenrikskomiteen, fraksjonen, bli underretta på forhånd. Men da vi kom opp til Lillehammer, hadde regjeringen alt tatt standpunkt til det der, og jeg syntes jeg kom i et veldig dilemma. Jeg måtte jo ha et innlegg der oppe, og jeg må bare innrømme at det var et av de mest grøtete og minst klare innlegg jeg tror jeg har hatt. På den ene siden var det å advare mot dobbeltvedtaket, på den andre siden lojaliteten – som utenrikskomiteens formann – til utenriksministeren og regjeringen. I boka si har jo Gro Harlem Brundtland skrevet at hun ikke riktig skjønnte hvor jeg ville hen, og det skjønnte jeg kanskje ikke sjøl heller. Så jeg følte det som et veldig dilemma. Jeg fulgte opp dette her i utenrikskomiteen, og da ble Thorvald Stoltenberg etter den debatten sett på som den harde politikerens, mens jeg liksom var litt løsere i fisken.

Eriksen: Men hvis du ser en lang linje i din sikkerhetspolitiske agering, så er vel ordene forhandlingsorientert eller avspenningsorientert en riktig karakteristikk av dine holdninger?

Johanson: Jo, det tror jeg er riktig å si. Jeg oppdaget jo delvis til min overraskelse at jeg sto til venstre for flertallet i gruppa i visse spørsmål. Jeg ble sjøl litt overraska over det, for jeg trodde jeg holdt meg der sjøl, men sånn var det bare. Det var jo en del som ville gå inn for både en hardere linje i EU-saken og mer bastant støtte til amerikanerne i dobbeltvedtakssaken. Og ja – og så det med Vietnam. Så igjen følte jeg liksom at jeg kom mellom barken og veden. Særlig da jeg var formann i utenrikskomiteen, hadde jeg jo en plikt på meg til å marsjere i takt med regjeringen. Det ga seg sjøl i så viktige saker, så jeg måtte jo passe tunga mi selvfølgelig. Og dessuten må jeg si at jeg vurderte – jeg nevnte det i stad også, jeg var forundra over at jeg fikk den jobben. Men som jeg konkluderte med i mitt stille indre: Det var fordi det var uår på folk. [Latter]

Eriksen: Ja, jeg vet ikke om det er noen andre spørsmål om utenrikspolitikk?–

Bergh: Hvis vi kan hoppe litt fram og tilbake her også, har jeg lyst til å vende tilbake til radikaliseringsmatikken. Du sa jo veldig klart som din oppfatning eller analyse her at Arbeiderpartiet la seg litt mer til venstre etter det store valgnederlaget i 1973, mye av taktiske grunner for å vinne tilbake tapte velgere som hadde gått til det nye SV.

Johanson: Ja, riktig.

Bergh: Jeg har bare lyst til å spørre hvordan du selv opplevde det. Var det taktiske det viktige for deg, eller var dette egentlig en dreining som talte til ditt hjerte og din forstand også? Og hvor plasserer du deg selv i disse ulike ideologiske kursjusteringene i Arbeiderpartiet, for så vidt både på 1950-, 1960- og 1970-tallet?

Johanson: Jo, jeg hadde hjertet med meg der jeg tror jeg hadde gått. Jeg var tvunget så langt mot høyre omkring 1970, så da vi kom inn i 1973 med også en annen statsminister etter hvert, så var jeg i hjertet med der. Dette med kriminalpolitikken var jeg kanskje litt i tvil om, men ellers hadde jeg mitt hjerte med. Jeg tror det var nødvendig å rette det opp igjen, og det skjedde jo også. Jeg vil bare nevne den tingen – jeg vet ikke hva jeg er blitt kjent for, men det

var vel denne her om den blå ballongen og de greiene der, som mange kjenner meg igjen i. Men det var en mistrøstighet i Arbeiderpartiet mot slutten av 1970-åra – nå, denne radikaliseringslinjen hadde jo gått bra, vi hadde et godt valg i 1977, men så var det vanskeligheter med konjunktorene og både det ene og det andre – med motkonjunkturpolitikk som måtte avvikles. Det var en veldig mistrøstighet i Arbeiderpartiet, vi hadde jo Reiulf Steen-saken og Arvid Engen og alt dette her. Så jeg hadde et sterkt ønske om at vi skulle komme på offensiven igjen og tross alt se de positive sidene. Levestandarden ble tross alt bedre, og mange av de tingene vi hadde gjennomført, både med skolen og andre ting, hadde slått an. Så jeg fulgte – ja, jeg var helt med på det der med den såkalte radikaleringen.

Bergh: Ja, nettopp.

Eriksen: Men opplevde du en høyrebølge som også grep inn i Arbeiderpartiets politikk fra slutten av 1970-tallet?

Johanson: Det er klart, vi var vel ikke uberørt av det. For som jeg sa i stad: Hvis et parti har sittet i regjering en tid, har det lett for å være opposisjonen som vinner fram ved neste valg. Men det er ganske klart at vi hadde godtatt en del radikale trekk, som nødvendigvis måtte føre til en del motstand i visse kretser og stadig bredere kretser. Jeg vil kanskje særlig nevne boligpolitikken, hvor du hadde husleiereguleringene og alt det der som ble oppheva, og som kanskje måtte oppheves, jeg vet ikke. Det kommer vel litt siden med Willoch, med denne høyrebølgen. Vi hadde åpningstider, vi hadde spørsmålet om NRK-monopolet, hvor vi ikke var skikkelig på banen. Det er bare riktig å si det. Politikken er ofte en slik pendelbevegelse. Hvis du en periode har hatt radikale tiltak og gjennomført dem, vil du i neste periode pendle over til en annen side, hvor man skal ha kursen litt tilbake igjen. Slik har det vært i norsk politikk, men stort sett har det gått i markedsøkonomisk retning. Og sånn kan det gå når vi stadig får bedre råd på grunn av olja.

Bergh: Jeg har jo inntrykk av at for mange var oppgivelsen av motkonjunkturpolitikken og innrømmelsen av at man måtte ha en annen næringspolitikk, industripolitikk, enn den man drev på midten av 1950-, 1970-tallet, en litt smertefull erkjennelse av at kanskje mange av de gamle måtene å styre på ikke passet lenger. Opplevde du det slik at utviklingens gang krevde nye oppfatninger på hvordan man skulle håndtere økonomien?

Johanson: Jo, jeg tror jeg kan være enig med deg i det, for jeg så også at vi var nødt til å rette på det. Som et land med økonomiske forbindelser stort sett til hele verden kunne vi ikke holde på et system som kanskje hadde passet bra i perioden fra 1945 til 1949. Så det var jeg på det rene med, det var jeg.

Bergh: Hvor vanskelig ble det opplevd? Letingen etter nye ståsteder må ha vært ganske utfordrende?

Johanson: Ja, når vi var på partimøter rundt omkring, hadde jeg problemer med det, selvfølgelig hadde jeg det. Samtidig var det et press fra høyresiden om at vi burde gå enda lenger, så det var kanskje redningen for at vi polemisk ikke kom helt galt ut. Men det var en kryssituasjon det vi hadde der. Jeg vil si det.

Bergh: Men du opplevde dette reelt sett som et veldig skifte i tenkning og ideologi i Arbeiderpartiet?

Johanson: Jeg vil ikke si veldig, men det var et skifte. Det var tross alt en fortsettelse av en trend som hadde vart fra 1945 og utover, med mer og mer marked, men med visse korreksjoner som vi snakka om, etter valget i 1973. Men i et historisk perspektiv var det vel en linje som gikk fra planøkonomi til skal vi kalle det markedsøkonomi. Det skjedde på lang sikt, selv om det var, som jeg nevnte for deg, brudd i dette og i rekkene.

Bergh: Men den nye erkjennelsen som vokser fram på slutten av 1970-tallet, vil du plassere den som en av de viktigere kursdreiningene i etterkrigstidens Arbeiderparti, eller vil du kanskje ikke legge veldig stor vekt på det?

Johanson: Jeg vet ikke, jeg. Den diskusjonen vi hadde på begynnelsen av 1950-tallet, med prisloven, rasjonaliseringsloven og alt det der, hvor man la det bort, det var kanskje et større avvik enn det som tross alt gikk – selv om det politisk var krevende – fredeligere for seg, kan du si, med en avvikling av visse planøkonomiske trekk og dette med høykonjunkturpolitikken og over i retning av mer markedsøkonomi. Så jeg så jo på den perioden i begynnelsen av 1950-tallet som mer ”forandrete”.

Eriksen: I hvilken grad vil du knytte denne moderate kursomleggingen rundt 1980 til personer? Til skiftet i ledelsen i Arbeiderpartiet?

Johanson: Ja, selv om Reiulf Steen var den som blant annet gikk inn for en oppmyking av NRK-monopolet og alt det der, sto vel han tross alt for en, hva skal vi si, radikal linje og ville holde på de tingene, mens Nordli gikk i den andre retningen – og enda mer Gro Harlem Brundtland. Det vil jeg nok si.

Bergh: Et annet område som også ble litt sensitivt eller kanskje litt vanskelig å håndtere på denne tiden, var jo skattepolitikken.

Johanson: Ja.

Bergh: Og særlig skatteprogresjonen, ikke sant, som ble et veldig hett tema. Jeg tenker for eksempel på Kleppes litt merkelige utspill i 1979-valgkampen. Men det var vel også et møte med en ny virkelighet? Jeg vet ikke om du vil kommentere den interne diskusjonen om det?

Johanson: Ja, det er klart at der er du inne på en veldig vanskelig sak, dette med rentefradrag, skattemessig. Det er ingen tvil om at det hadde utvikla seg galt. Men det var ikke noe som lå så dårlig an i folks omdømme til å gjøre en endring på, som det der. Og de borgerlige partiene var jo veldig opptatt av at det *skulle* være skattefritak for rentene og alt dette. Men så turte vi vel ikke riktig å gå fullt inn for en ordning som gjorde at renteutgiftene ble beskatta, og gjorde det halvveis og på en veldig uryddig måte. Så den kom vi veldig skjevt ut av. Jeg mener at Harry Hansen hadde rett i sin ordning med at det ble mer beskatning av renteutgiftene, og at vi kunne bruke disse pengene på en annen og mer riktig måte. Men situasjonen i opinionen var slik at å vinne fram med den synsmåten i opinionen var fryktelig vanskelig. Der hadde vi den borgerlige pressen imot oss, borgerlige partier imot oss og mange av våre egne også, som hadde fått egne husbanklån, egne hjem og alt dette her. De var heller ikke noe engasjert og heller ikke velvillig innstilt til en beskatning av renteutgiftene. Så den saken håndterte vi dårlig, jeg må bare si det. Og Per Kleppe, da, hadde et sånt spesielt og lite kontrollert utspill. Slike ting burde vært mer samordna. Men der vil jeg nok gi Odvar Nordli litt skyld også. Jeg tror han begynte å miste taket på det, han også, enda han ikke hadde sittet så veldig lenge.

Bergh: Det er jo mye diskusjon om dette med radikaliserings og liberalisering i denne perioden og om å ta velgere tilbake fra SV som et slags motiv for å bli radikale. Men opplevde du SV som et generelt sett mer radikalt parti?

Johanson: Jeg vet ikke riktig hva jeg skal svare. I deler av SVs linje lå det jo en konservativ holdning, for dette med jordbruket som de gikk så inn for, var jo opplagt et konservativt tiltak. Og skal vi se nærmere på det, var jo dette med å ikke gå inn i EU også et konservativt tiltak i virkeligheten, for man ville beholde det som var, og det er konservativt. Så bildet var tosidig, for å si det på den måten. I mange situasjoner var SV en konservativ garantist, og på den andre siden ville de ha framstøt som må betegnes som radikale. Så det var begge deler. Men når de vil ha som ettermæle å være en radikal gjennombrøyer, da er jeg ikke med på den.

Eriksen: Dette moderate omslaget i Arbeiderpartiets politikk rundt 1980 i retning av mer markedsenkning, å godta etter hvert liberalisering av boligmarkedet, å godta oppløsning av NRK-monopolet – i hvilken grad må en si at det var en nødvendig tilpasning på grunn av de borgerlige partienes politikk?

Johanson: Ja, når du kommer til etter 1981, var det borgerlig flertall på Stortinget. Og du vet at da ble det gjennomført – da tenker jeg både på åpningsloven og på NRK-monopolets fall. Så er det noe som det er veldig forskjell på, og det er å gå imot å innføre en ordning, en helt annen ting er det å slå tilbake en ordning som alt er innført. Så jeg tror vi slo oss til ro med at dette nå tross alt var riktig, både med åpningsbestemmelsene og dette – bare husk på stakkars Sylvia [Brustad, trans.anm.] som fikk skylden for den berømte bua si etterpå.

Eriksen: Ja, men det ene er, kan man si, at man gjør dette av en slags nødvendighet, det er alltid vanskelig å skru klokken tilbake. Men det kan også være ut fra en vurdering av at dette var populære forslag, og forsøke å skru klokken tilbake ville bare ramme Arbeiderpartiet?

Johanson: Ja, ganske sikkert. Vi må kanskje innrømme at i begge disse sakene var ikke Arbeiderpartiet frontfigur. Men såpass ærlige skal vi vel være at jeg tror det var riktig.

Bergh: På den andre siden kan man jo da – hvis man går litt tilbake i tid – i ettertid tolke din blå ballong-tale som et sånt kamprop mot høyrebølgen?

Johanson: Ja, det kan du vel si, for det med høyrebølgen var så framme i vinden på den tida. Så jeg syntes vi burde – først og fremst var det ren indremedisin. Nå måtte vi se å få humøret igjen, og nå måtte vi slåss mot disse tendensene. Jeg hadde jo aldri i mitt liv forestilt meg at den opptredenen jeg gjorde på landsmøtet der, skulle bli en sånn ”slager”, som skulle gå i TV og alt sånt. For det virka jo helt annerledes på folk som satt i sofakroken – plutselig å se en rabulistisk sprellemann i TV-ruta – enn på dem som var med i landsmøtesalen og hadde vært med på debatten. Så jeg tror jeg angrrer på den opptredenen.

Eriksen: Ja, jeg vet ikke om vi skal skifte tema. Det er jo presse mannen Arvid Johanson som vi ikke har vært veldig mye innom til nå. Du startet din tid i Arbeiderpartiet som presse mann, og det var jo også der du sluttet ditt yrkesliv, som redaktør av Halden Arbeiderblad. Hvis vi starter med et helt åpent spørsmål: Det må ha vært en nokså stor forskjell fra den tiden du kom inn i journalistyrket på 1950-tallet, og det du opplevde på 1980- og 1990-tallet som redaktør?

Johanson: Jo, det var det. Halden Arbeiderblad var en partiavis og med en redaktør som skrev lange og svære artikler om Arbeiderpartiets fortref felighet. Men vi hadde jo en motpol i byen, Smaalenenes Amtstidende, som var høyreavis, og de kjørte jo med sitt. Så det var sånn det var. Jeg følte meg sjøl like mye som en politisk frontsoldat som en journalistisk frontsoldat. Jeg var formann i AUF, og samtidig var jeg journalist, og det gikk i en grøt det å være både AUF-formann og journalist. Jeg må jo si at i dag er jeg ikke stolt av alle ting jeg skrev den gangen, for når du refererte fra bystyret og herredsstyret, så ja, jeg skal ikke si mer! [Latter] Men da var det det at vi hadde en annen avis som skrev noe annet fra dette. Jeg nevnte jo for dere at jeg fikk spørsmål om å gå ut og intervju folk foran et valg om hvem de ønsket som statsminister. Det var det første spørsmålet. Det andre spørsmålet var: ”Hvorfor vil du ha Einar Gerhardsen?” [Latter] Sånn var det bare på den tiden der, men samtidig hadde vi en motvekt i den borgerlige avisa.

Eriksen: Så du opplevde det ikke som noe dilemma at du var journalist og da på en måte skulle –

Johanson: Nei, jeg gjorde ikke det.

Eriksen: – prøve å gi balanserte referater eller kritiske referater, også fra det som skjedde i arbeiderbevegelsen, og –

Johanson: Jeg mente jo –

Eriksen: – kontra det å være politiker?

Johanson: Jeg mente sjøl at jeg ga riktige referater fra både herredsstyret og kommunestyret og sånne ting. Men jeg så ikke det som noen dilemma at jeg var begge deler, det var bare sånn det var.

Eriksen: I hvilken grad i vanskelige politiske spørsmål ble det redaksjonelle styrt fra Youngstorget eller fra Arbeidernes Pressekontor? Og fra partikontoret?

Johanson: Ja, vi fikk jo lederne fra Brundvand, og som regel gikk de rett inn. Så der hadde vi den, jeg holdt på å si, teologisk riktige kuløren i avisa. Direkte fra Youngstorget hadde vi ikke så mye. Men vi fikk stoff fra Arbeidernes Pressekontor, og det tok vi inn uten å blunke selvfølgelig, særlig fordi den redaktøren vi hadde da, Paul Hovding, var veldig partitro, kan du si. Han hadde liten tilknytning til det lokale miljøet, men var veldig partitro. Så det smitta jo over på oss som var yngre også.

Eriksen: Betydde det at for å bli journalist også i lokalpressen den gangen måtte du ha tilknytning til arbeiderbevegelsen? Var det en forutsetning for å få jobb i Sarpsborg Arbeiderblad, Halden Arbeiderblad og så videre?

Johanson: Ikke formelt, men i realiteten var det vel sånn. Det var det. Han rekrutterte jo veldig mye folk fra AUF, folk som kunne skrive – eller trodde de kunne skrive. Så det var derfra rekrutteringen kom. I mitt tilfelle var det helt åpenbart.

Eriksen: Men hvis vi beveger oss til 1980- og 1990-tallet – vi tar litt store sprang: I hvilken grad er det i dag noen elementer igjen av partiavisen?

Johanson: Nei, det er veldig lite. Da jeg kom tilbake som redaktør i 1982, fjernet jeg ordene ”er organ for Det norske Arbeiderparti i Søndre Østfold”. Dem tok vi bort, og i statutter og

sånt som vi hadde, luka vi bort dette. Jeg måtte slåss litt med bladstyreformannen om det, men han godtok til slutt at det sto at vi skulle ha en sosial og demokratisk grunnidé eller et eller annet sånt. Det kom inn i vedtektene i stedet. Og etter at den andre avisa i Halden gikk inn, følte vi at vi måtte liksom være – ta det bredere. Så vi ble mye ”snillere” på det feltet enn før.

Bergh: Men det er fortsatt en partiavis i den forstand at dere hadde et klart standpunkt om hva velgerne bør stemme ved valgene?

Johanson: Nei, du. Før hadde vi jo det svære oppslaget: ”Stem mandag på Det norske Arbeiderparti”. Den siste lørdagen kjørte vi det. Men i min tid kom vi ikke med noen slike anmodninger. Vi slutta med det, vi syntes at det får folk finne ut av sjøl. Jeg tror ikke de vil ha noen sånne anmodninger. Alle visste jo i grunnen hva vi ville, og det var kanskje en overvekt av Arbeiderpartiets synsmåter i artiklene i avisa, så vi hadde ikke det da. Men vi fikk jo en del kjeft fra det lokale partiet, for vi skrev for mye om Høyre og Senterpartiet og ikke minst om det som da het SF. Men det prøvde vi da å stå imot.

Bergh: Så du vil plassere deg blant dem i A-pressen som egentlig ønsket denne omleggingen bort fra den gammeldagse partipressen på et tidligere tidspunkt enn den faktisk fant sted?

Johanson: Husk på at jeg gikk ut av journalistyrket, og tenk nå på alle mine politiske verv, i alle fall fra og med 1963. Jeg var borte fra det, så jeg kom inn til en annen verden igjen da jeg kom tilbake som redaktør i 1982. Da var det skjedd en hel del ting. Så jeg bare fulgte opp en linje som alt var på gang. Men som jeg sa til deg: Hvis det var en del motstand, var det mine egne, altså i partiet, som var kritiske til avisa – mer enn kanskje den borgerlige siden.

Eriksen: Hvis vi kan spørre et litt enkelt spørsmål: Har det gått tapt noe ved denne fristillingen fra partiene av pressen?

Johanson: Ja, det vil jeg si. Nå er det markedsøkonomien som gjelder der også med sammenslutninger og annonsefellesskap, og man skriver på handelsstandens premisser og alt det der. Før hadde vi noe som het ”den røde hånd”, som du fikk hvis det var sånn at du drev med reklame for produkter eller firmaer eller hva det nå var. Nå er det helt borte. Så i stedet for den politiske tilhørigheten er det blitt en tilhørighet til forskjellige markedsoperatører,

sparebanker som gir penger til idrettsforeninger og sånne ting, og handelsstanden som betaler annonser til avisa di, de får jo sitt med.

I Halden har vi et helt spesielt forhold, om jeg kan legge inn en affære om det. Vi er ikke med i konsernet av den grunn at vi, Halden Arbeiderblad, eller A-pressen hadde ikke flertall av akjsene annonsene da konsernet ble satt i gang – av en eller annen tilfeldig årsak. Og da de ville ha oss med også, med den følge at vi skulle ha trykkeriet på Lillestrøm og redusere den tekniske staben, og ha – hva skal vi si – innenriks- og utenriksredaksjon utenfor avisa og riksannonser og sånne ting også utenfor avisa, så vi ville ikke være med på den markedsoperasjonen. Dette har jo ført til at det er en oppslutning om avisa på tvers av alle politiske retninger, for nå er den blitt en lokal forkjemper mot sentralister som vil, nok en gang, legge ned virksomheter i Halden. Så vi har fått en veldig korpsånd innenfor sjølve avisa på dette grunnlaget. Vi er i stadige rettssaker med A-pressen. Jeg skal ikke legge ut for mye om det, men bakgrunnen for at det ble slik, var annonsesamkjøringen med Orkla-avisene i Østfold. For samkjøringen med arbeideravisene ellers i Østfold, den røk jo på grunn av svenskeannonsene. Vi hadde ordna med svenskeannonsene hele veien og fikk dårlig uttelling for det blant de andre A-presseavisene, og vi fikk ikke noen bedre vilkår. Vi gikk da over til et annonsesamarbeid med Orkla, som ga oss atskillige millioner ekstra. Så i bunn og grunn er det svenskeannonsene som har ført til det skismaet som nå er.

Bergh: Hvis vi ser litt mer på A-pressens rolle eller endringsprosesser i A-pressen på 1970-tallet, er det helt åpenbart riktig som du også har observert, at den blir ikke partiets talerør på samme måte som før. Men samtidig er jo for eksempel dens omtale av Nordlis avgang eller fram til hans avgang et eksempel på en ny form for politisk innflytelse som ikke er partimessig forankret. Og det måtte jo også være et slags dilemma?

Johanson: Jo da, det er det. Men dette er en del av en generell utvikling. Jeg skal ikke si noe ja eller nei med det der med Valla. Men at det er mediene som nå setter dagsorden for den saken, er jeg ikke det minste tvil om. Det er mediene generelt kanskje, ikke bare den enkelte avis, som spiller en helt ny og avgjørende rolle, synes jeg da. Der har avisene blitt mer, hva skal vi si, aktører uten at de er det på partiets vegne, men på egne vegne.

Bergh: Som en erfaren politiker, hvordan reflekterer du rundt det? Altså om hva slags innflytelse det har på politiske prosesser, på hele demokratiaspektet ved politikken egentlig?

Johanson: Ja, det blir et popularitetsjag, kanskje, at politikerne bør gjøre det som avisene vil. Bare det å komme i TV-ruta for et eller annet – det er jo sånne idiotiske spørsmål som at her blir en mann slått ned i gata og dør og sånn: ”Hva mener du om det?” Ja, det er klart at du synes det er forferdelig. Men slik er det med alle disse spørsmålene, og så er en bundet av et slikt standpunkt, da. Jeg synes det blir litt for mye mediestyrt, men sånn er nå verden blitt. Det er i alle fall ingen løsning å gå tilbake til en partistyrte linje, det er nå sikkert. Så vi får leve med det.

Bergh: Jeg vet ikke om du har noen spesiell innsikt i det, men en av de første store sakene som vel illustrerte denne omleggingen, var Hirstis redaktørpraksis i Arbeiderbladet, som muligens førte til at han måtte gå fra stillingen i 1974. Har du noe inntrykk av hvilken betydning han hadde for å bane vei for denne nye typen journalistikk i arbeiderbevegelsen?

Johanson: Hvis ikke jeg husker feil, var dette en etterdønning etter EU, fordi Hirsti hadde en mer åpen holdning og Haakon Lie og co mente selvfølgelig at Arbeiderbladet skulle forkynne den rette lære. Og det gjorde jo Hirsti på sitt vis, men han slapp til andre også, slik at Arbeiderbladet ble oppfatta for og kunne være relativt tosidig i den saken. Og det var det vel særlig LO som reagerte mot. Nå skal jeg være forsiktig med å nevne noen, men jeg tror Odd Høydahl var den som var kraftigst mot dette her: Hvis ikke Arbeiderbladet ble mer lydig, så var det slutt på bevilgning fra LO. De fikk jo betydelig støtte, Arbeiderbladet var i en økonomisk krise på den tida og mista abonnenter som bare rakkeren på EU-saken. Og da sa LO at da måtte de ha en annen mann til å styre dette her. Den saken takla ikke Bratteli godt. Men som jeg har sagt til deg – på det tidspunktet tror jeg at hans stjerne var litt dalende, og han hadde ikke den samme pondus som før. Så det tror jeg var et av de siste sprellene som ble gjort, dette med å plassere Hirsti som politisk medarbeider i Industridepartementet.

Eriksen: Hvordan opplevde du selv som politiker – og da tenker jeg først og fremst på 1960- og 1970-tallet og fram til du forlot politikken i 1982 – at presse og andre medier grep inn i din politiske hverdag? Var de et forstyrrende element? Var de et redskap som du kunne bruke politisk?

Johanson: Nå tenker jeg –

Eriksen: Var det krevende?

Johanson: Du tenker på før 1982 nå?

Eriksen: Ja, før 1982.

Johanson: Nei, jeg var jo pressemann, og jeg må si at de miljøene på Stortinget går veldig i hverandre. Pressefolk og politikere sitter jo sammen, det er en grøt, det der. Og med min bakgrunn som pressemann, så hadde jeg veldig god støtte. Men jeg skjønnte jo reglene, så jeg hadde ikke noen problemer med medieoppmerksomheten og sånne ting. Det var to ting som jeg kom ut å kjøre på når det gjaldt dette. Den ene var mens jeg var formann i industrikomiteen og Tandbergsaken gikk som verst. Da fikk jeg en gjenpart av et brev som industriministeren, han fra Telemark, jeg har glemt navnet på ham i farten, hadde sendt til Tandberg, og som var sendt som gjenpart til meg. Så var det jo Industridepartementet som var svært ute å kjøre i den saken, de hadde ikke informert om det. Så sa han: ”Jo da, vi har informert, vi har skrevet brev til industrikomiteen.” Jeg er litt av et, hva skal vi si, rotehue, av og til. Så dette brevet som var en kopi av et brev som var sendt til Tandberg, det syntes jeg ikke var så mye å legge brett på. Så hvor jeg la det brevet, det husker jeg ikke. Men dette benyttet jo industriministeren da.

Eriksen: Haukvik, var det det?

Johanson: Haukvik, ja. Det var godt du hjalp meg, takk for det. Så det benytta han da til å være et bevis for at det var informert, Stortinget var informert, med gjenparten av det brevet som var sendt. Det ble et lurveleven, og jeg måtte gå kanossagang både her og der, legge meg flat, som de sier, og alt dette her. Jeg fikk oppringning midt på natta, jeg var borti Tokyo på det tidspunktet, og måtte gjøre avbikt for industrifraksjonen, for hele industrikomiteen, men det gikk jo for så vidt greit. Men jeg fikk meg en lærepenge, jeg gjorde jo det, ja.

Eriksen: Ja, jeg vet ikke om vi har vært igjennom pressekapitlet, om det er andre felt enn de vi har innom nå? Vi har vært innom olje, industri, utenrikspolitikk, presseforhold og mer interne forhold i Arbeiderpartiet, radikaliserings, høyredreiningen på 1970- og 1980-tallet. Jeg vet ikke om det er andre emner, andre temaer som du ønsker å ta opp?

Johanson: Nei, da jeg gikk ut av regjeringen i 1981, lovte jeg meg sjøl at nå skal jeg konsentrere meg om jobben som redaktør og være det og ikke engasjere meg for mye. Til å begynne med ville de jo ha meg med både på det ene og det andre, men da må jeg si at jeg hadde guts til å stå imot. Så jeg holdt meg unna politikken. Selvfølgelig var det mange saker som jeg måtte ta opp og skrive ledere om og sånne ting, men ikke i organisasjonen, så der falt jeg ut av og til. Hvis jeg skal ta med noe, så er det to forhold. Jeg var formann i Østfold Arbeiderparti i tolv år. Det var en veldig krevende oppgave, men utrolig givende, for da var jeg rundt i alle kommunene i fylket, alle partilagene i fylket. Og ofte måtte jeg være meglingsmann, for ofte er det jo konflikt mellom ordføreren og partiformannen og sånne ting, så jeg var veldig mye en slags meglingsmann i den perioden der.

Ja, jeg har nevnt det før, men det som jeg synes var den viktige perioden i min karriere – selvfølgelig var det formelt gjevest å være statsråd – er de fire åra med Ragnar Christiansen som leder. Vi satt i Stortingets finanskomité i opposisjon og lagde alternative statsbudsjetter, og vi bygde faktisk opp en opposisjonspolitikkk til regjeringen Borten. Det var slitsomt, veldig slitsomt, men det var en svært givende periode, og Ragnar Christiansen var en fantastisk kar til å lede det. Det vil jeg si. Og så er det en ting til: Du har en bra levnetsbeskrivelse der, men noe som var veldig viktig i den levnetsbeskrivelsen, mer enn at jeg var varamann i Europarådet eller i Halden kommunestyre, det var som nestformann i stortingsgruppa og faktisk reelt sett formann i gruppa en tid der. Det var både en vanskelig og viktig jobb. Det må jeg si.

Bergh: Jeg har lyst til å henge på et spørsmål i hvert fall, hvis vi har tid til det. I dag er det svært aktuelt å debattere det faglig-politiske samarbeidet, og enkelte påstår at fagbevegelsen har for stor makt over parti og regjering. Hvordan vil du beskrive, eller hvordan opplevde du 1970-tallet i så måte? Man kan av og til se at det blir påstått at fagbevegelsen styrket sin stilling markant overfor parti og regjering på 1970-tallet, blant annet fordi partiet hadde nok med sine lederproblemer, med en svak og ukoordinert ledelse og så videre, som ga fagbevegelsen et handlingsrom den kunne fylle. Mange av reformene kom jo fra fagbevegelsens agenda. Så jeg vet ikke om du har noen refleksjoner eller noen kommentarer til en slik beskrivelse av 1970-tallets maktrelasjoner innad i arbeiderbevegelsen?

Johanson: Jeg tror du har rett i det at fagbevegelsen fikk større innflytelse på 1970-tallet. Alle disse tiltakene om støtte til industrien er jo et eksempel på det, og alt det lederbråket vi hadde i partiet, med Steen og Nordli og så Gro Harlem Brundtland etterpå, gjorde at det faglige kom

litt i bakgrunnen i Arbeiderpartiet. Men samtidig ble jo den faglige siden styrket. Akkurat som vi kanskje i dag kan få en speilvending, i og med at alt det bråket som nå er i LO, kan føre til at Arbeiderpartiet kommer mer på offensiven, så der er det en speilvending. Du har rett i det at fagbevegelsen kom mer –. Jeg var jo oppflaska med samarbeid med fagbevegelsen, og jeg kom i min ungdom med mange utspill mot dem som kunne finne på å være med i gule foreninger og sånne ting, både som AUF-er og i avisa. Jeg hadde ikke noen problemer med samarbeid med fagbevegelsen, der tror jeg vi må si at jeg samarbeidet nokså intenst, særlig på lokalt plan. Og det var jo derfra jeg fikk støtte som stortingsrepresentant. Så for meg var ikke det noe problem. Men jeg vil si, som du sier, at det var uro i partiet, og så ble fagbevegelsens innflytelse styrka, og det har vel også vært tilfellet det første året under Stoltenbergs regjering også. Hvordan det blir framover, får vi jo se. Jeg skal ikke komme inn på sykelønnsaken, men den er jo en av dem, da.

Bergh: Betraktet du en slik maktforskyvning mot fagbevegelsen på 1970-tallet som noe problematisk, eller var det et sunnhetstegn? Har du noen synspunkter på det?

Johanson: At det var et sunnhetstegn, vil jeg nok si at det var. Men det var jo enkelte ting, hvor de gikk fram med krav som det var umulig å finne ut av eller å kunne følge, og da var det litt vrient noen ganger å komme fram til en konsensus på en eller annen måte der vi fant et mellomalternativ. Nå er jo språkbruken i fagbevegelsen alltid med store bokstaver, så de uttrykker seg på en mindre smidig måte enn man kanskje gjør i politikkens verden, hvor det kan være nokså abstrakte formuleringer, vet du. Så du har en viss kulturforskjell der.

Bergh: Har du noen beskrivelser av de to hovedfigurene fra fagbevegelsen i din periode, altså Aspengren og Tor Halvorsen? Har du noen personlige inntrykk av de to som ledere?

Johanson: Ja, utad sto jo Aspengren for å være liksom Tor med hammeren da, mens Tor Halvorsen var en mer myk person, kan du si. Tor Aspengren var ikke noen dyktig taler i og for seg, han var ikke det, men han var en refser. Hvis det var noe som ikke var som det skulle, han var avholdsmann så vidt jeg husker, og hvis det var noen som hadde gått andre veier, så fikk de høre det. Han kunne synge ut til de grader og hadde en sterk stilling, jeg vil tro en sterkere stilling enn Tor Halvorsen, som var mykere. Han hadde vært statsråd og måtte lære seg litt om å uttrykke seg på politisk maner og ikke bare på tradisjonell LO-maner. Der hadde

Tor Aspengren bare LO å holde seg til. Så de var litt forskjellige som typer, og kanskje hadde Aspengren mest innflytelse.

Eriksen: Kan jeg hake på en annen maktrelasjon, som jo er spennende i Arbeiderpartiet og alltid har vært det, og det er forholdet mellom stortingsgruppe og partiapparat og i og for seg regjeringen. Du har jo vært inne på det selv at det er noe om at stortingsgruppens rolle på 1950-tallet var å stemme slik som regjeringen ønsket og ville. Hvordan opplevde du 1970-tallet når det gjelder forholdet til regjeringen, ja, også til sentralstyret og partiapparatet?

Johanson: Ja, dette med sentralstyret og partiapparatet, det var ikke det det var. Det var altså kontakten mot regjeringen, og det som var mest alminnelig, var den enkelte komitéfraksjons kontakt med fagstatsråden. Det var der kommunikasjonen var størst, og der kanskje problemene kunne oppstå også. Vi hadde veldig kontakt med Industridepartementet eller Oljedepartementet. Da Bjartmar var minister, hadde han og jeg stadig samarbeid om dette. Så der lå samarbeidet, og der kunne også konfliktene ligge. Og det samme gjaldt jo da jeg var i utenrikskomiteen og hadde et meget nært samarbeid med Knut Frydenlund. Så det var der i grunnen samarbeidet lå, mest på det nivået, komitéfraksjon og statsråd.

Eriksen: Hvis du tar det generelle inntrykket, hadde stortingsgruppa en betydelig innflytelse på 1970-tallet i viktige indre- og utenrikspolitiske spørsmål? Det er jo vanskelig å –

Johanson: Det spørsmålet er litt vanskelig. Jeg vet jo ikke hva som kom fram, men i en situasjon, det var jo en mindretallsregjering, så måtte regjeringen ta hensyn til også de borgerlige partiene og SV og ikke bare til sin egen stortingsgruppe. Så her var det en veldig vanskelig balansegang, og jeg vet ikke om en kan gi noe riktig svar på det. Men det var en vanskeligere situasjon for regjeringen enn det var den første perioden jeg var inne på Stortinget, det er i alle fall sikkert.

Bergh: Du har snakket litt om ulike kulturer i politikken, vidt definert, og 1970-tallet forbindes jo gjerne med et slags gjennombrudd for kvinnes medvirkning i politikk, også på et litt høyere nivå. Hvordan opplevde du de kulturelle spenningene i så måte internt i Arbeiderpartiet?

Johanson: Jo, de var nok der i aller høyeste grad, for Arbeiderpartiet var et mannfolkparti i tidligere tider. Og de harde tingene sto høyest på lista, utbygging av fosser og på kommunalt plan anlegg av kloakkanlegg, veier og sånne ting. Så her var det en generell endring, og jeg tror at utnevnelsen av Gro med hennes mange statsråder var et gjennombrudd, og det var helt riktig at det kom på den måten som det gjorde. Men husk på det at da Bratteli dannet sin regjering i 1971, var det bare en kvinne, Inger Louise Valle. Så da skjedde det en vårløsning, en vårløsning som måtte komme, og som var riktig, det vil jeg si. Men det var Gros 1986-regjering, som gjorde det.

Det har ikke noe direkte med meg å gjøre, men av og til lure en jo på – for Arbeiderpartiets del da – at man valgte noen merkelige saker å komme inn i regjering på. La oss ta 1986, hvor det var helt åpenbart at det var en stor nedtur i økonomien. Da valgte en altså en sak med en økning av bensinavgiften på 25 øre til å nytte Hagens hjelp og framkalle at regjeringen Willoch måtte gå. Deretter satte Arbeiderpartiet fram et forslag om å øke bensinavgiften med 25 øre! Så du vet, alt det der var en merkelig affære. Og enda mer uheldig syntes jeg det var at hvorfor i all verden skulle Jens Stoltenberg ta regjeringsmakten i 2000 på en så diffus sak om gasskraftverk? Det var en upopulær sak. Man kan snakke om realiteten i den, men folk skjønnte det ikke. Og så fikk vi jo alt dette hvor en åpenbart – jeg tror det er riktig å si det – la om kursen med Statoil og mange andre ting, som var en høyrekurs. Og vi fikk selvfølgelig den regningen vi måtte regne med ved valget i 2001.

Bergh: Var du motstander da av delprivatiseringen av Statoil?

Johanson: Jeg må svare deg ærlig og si at jeg i grunnen ikke har gjort opp med meg sjøl om hvor jeg skal stå i denne saken. Jeg var skeptisk til disse tankene den gangen og er det kanskje ennå. Men nå er det jo gjennomført, så nå kan ikke det gå tilbake. Men jeg holdt igjen, jeg ville ikke skrive noe om det da det gikk som verst. Finn Lied var jo veldig imot det. Og var jeg blitt spurt, ville jeg antagelig sagt det samme. Men jeg syntes ikke det passa for meg som avdanka politiker å gå ut med et bestemt syn i en så vidt vanskelig og sensibel sak. Så sterkt følte jeg det ikke!

Bergh: Nei, men du hadde din personlige oppfatning?

Johanson: Ja, jeg hadde det. Var det noe som var vårt hjertensbarn, vet du, så var det Statoil og nasjonal styring på oljepolitikken og alt det der. Det var den beste saken vi hadde, synes jeg, på 1970-tallet.

Eriksen: Må jeg tolke det slik at du fortsatt har det standpunktet som du hadde på 1970-tallet, om sterk statlig styring over næringslivet?

Johanson: Ja, nå vet jeg igjen ikke riktig hva jeg skal svare, for det er klart at vi er kommet i en situasjon med EØS-avtalen og globaliseringen og alle de greiene der, og det er begrenset hva vi kan gjøre på det feltet. Dessverre. Men denne elleville markedsøkonomien vi ser nå, den reagerer jeg kraftig på. Det må være mulig å kunne styre den litt bedre enn vi gjør nå, men det er de internasjonale påvirkningene som begrenser våre styringsmuligheter. Men jeg liker jo ikke den utviklingen vi ser nå, jeg gjør jo ikke det.

Eriksen: La meg stille ett spørsmål til bare, og det gjelder den rødgrønne alliansen. Hvordan ser du på den? Er det noe du har ønsket i lengre tid, og støtter du opp om et samarbeid? Jeg tenker på en koalisjon med Senterpartiet og SV.

Johanson: Hvis du spør meg først om det er en koalisjon jeg har ønsket i lengre tid, så må jeg svare nei. Men den kom jo fram for å skape et alternativ til de borgerlige regjeringene, og sånn som det lå an, var det en mulighet. Jeg støtter den, for bare å bli sittende i opposisjon igjen – Dessuten visste man jo ikke på borgerlig side hva slags koalisjon man kunne klare, og når man ikke ville ha med Fremskrittspartiet, så jeg vil si det er riktig. Og det er veldig god kjemi, går jeg ut fra, mellom de tre partilederne. Det hører kanskje ikke med til intervjuet, men la meg nå si det da at jeg ikke er bare imponert over det håndlaget som Jens Stoltenberg har vist. Jeg må si det, og særlig gjelder det denne sykelønnssaken. Men også i andre ting synes jeg han ikke har vist den autoriteten innad i regjeringen man kanskje skulle vente. Mens Kristin Halvorsen synes jeg har gjort en utmerket jobb, og Gahr Støre selvfølgelig.

Bergh: Jeg hadde egentlig bare et lite tilleggs spørsmål, ja, det er ikke sikkert det er så lite. Det gjelder dette med statlig styring i dag sammenlignet med 1970-tallet og tidlig 1980-tall. Vi var så vidt inne på det før lunsj, men jeg har lyst til å ta det litt opp igjen nå med henvisning til den aktuelle debatten om statens muligheter for å styre sine egne bedrifter, altså statlige eller halvstatlige bedrifter, som jo er blitt et nøkkelspørsmål i hele den alminnelige debatten om

hva myndighetene har av styringsmuligheter i økonomien. Der er det ulike modeller for hvordan myndighetene skal styre og organisere sine egne selskaper og de selskapene de har avgjørende kontroll over. Vi har den såkalte Hydromodellen, og vi har full statlig eierskap og så videre. Med bakgrunn i dine viktige erfaringer fra en tidligere periode kunne det være interessant å høre om du har noen refleksjoner rundt den typen styringsproblemer i dag?

Johanson: Ja, for det første tror jeg det er vanskelig å endre det som er. Og dette med Hydromodellen har jo fungert veldig bra, så jeg er litt skeptisk til at staten, den overordnede staten, skal gripe inn for direkte. For jeg synes erfaringene har vært gode når vi nå engang har gjort det som vi har gjort med statlig medvirkning. Da må vi nødvendigvis gå via styrene, styrets sammensetning og sånne ting, og ikke ha noen direkte inngrep fra statens side. Jeg er redd for at det, jeg vil ikke kalle det stalinistisk, ikke funker skikkelig i dag. De får være med, de som er i styret, og det må gjerne være folk som er utnevnt av staten, og de får ta sitt ansvar og drive bedriftene. Hydro synes jeg har vært et godt eksempel. Statoil som har drevet på en annen måte, synes jeg også er et godt eksempel, selv om tre direktører i tur og orden måtte gå. Det er, holdt jeg på å si, en del av livet, det, i såpass utsatte posisjoner.

Bergh: Men gir ikke dette en voldsom maktkonsentrasjon i disse selskapene som kan være demokratisk problematisk?

Johanson: Jo, det er klart, det er dilemmaet. Men hva er alternativet? Jeg har ikke det klart for meg. Kanskje de som er styremedlemmer på statens vegne, burde ha litt klarere kontakt oppover. Det er ikke bare Hydro og Statoil dette gjelder, det er jo flere av bankene som er på samme måte. De driver ikke forskjellig fra en bank som er helt privat, vel, som DNB.

Bergh: Men det at vi nå får et stort norsk oljeselskap, er det slik du ser det, et brudd i den norske oljepolitiske tradisjonen – hvor man jo bygger på at det skulle være flere, og det skulle være i alle fall ikke én som hadde monopol på dette?

Johanson: Når du formulerer spørsmålet som det er gjort, at det er et brudd med det tradisjonelle, så er det det. Det er klart, som jeg nevnte i stad, at det skulle være tre elementer i norsk oljepolitikk, Hydro, Statoil og Saga – det som ble Saga, da, alle de småselskapene. Så det var de tre vi skulle bygge på. Nå er Saga borte og gikk inn i Hydro, og nå blir jo Hydro borte, for det er det som skjer. Så det er klart at nå blir det bare én. Men slik som verden har

forandret seg – at oppdragene på norsk sokkel vil gå ned i forhold til det som har vært, mens virksomheten ute tar seg opp – så er det vel i en globalisert økonomi riktig at vi har én sterk aktør i stedet for to. Så jeg er for den sammenslutningen, jeg. Det synes jeg, og det er jo allment akseptert. Men vi har nå mange eksempler på at slike fusjoner ikke er lette. Bare se på SAS/Braathen, og det er sikkert forskjellige kulturer i Hydro og Statoil også som jeg opplevde mens jeg var statsråd. Der var det motsetninger. Men summa summarum mener jeg den er riktig. Det har jo mest blitt diskusjoner om navnet på dette her mer enn realitetene.

Bergh: Det er jo blitt en viss diskusjon om dette argumentet om størrelse er så viktig.

Johanson: Ja. Det er klart, men hvis det hadde vært et oljeselskap som bare hadde det innenlandske som operasjonsfelt, så ville vel dette spørsmålet vært riktig. Men skal du ut, og det må vi vel mer, så tror jeg det er viktig at vi samler kreftene og er en enhet..

Eriksen: Ja, men da tror jeg vi runder av. Jeg ser på dirigenten her borte, og –

Johanson: Jeg synes synd på dere som skal ha med dere alt det der, både dere bak der og dere som sitter og skriver der [henviser til forskningsassistentene, trans.anm].

Eriksen: Men da vil jeg benytte anledningen til å takke for at du har hatt tålmodighet med alle de forhåpentligvis gode og de mindre gode spørsmålene vi har stilt. Du har bidratt til at vi vet mer om denne interessante perioden, etterkrigsperioden. Så du skal ha stor takk for at du har villet bidra.

Johanson: Ja, jeg synes det var hyggelig å komme hit, jeg, og at dere ikke har glemt en gammel stakkar. [Latter]